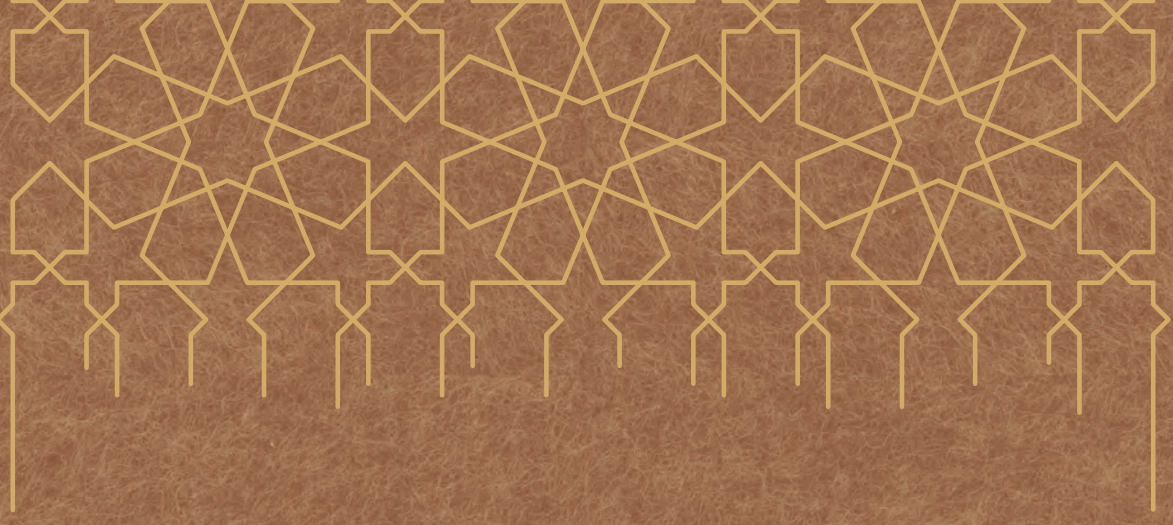

ŞANLIURFA'DA MEVLEVÎLİK VE MEVLEVÎHÂNE

S. Sabri KÜRKÇÜOĞLU

Şanlıurfa Mevlânâ Külliyesi Vakfı Yayınları

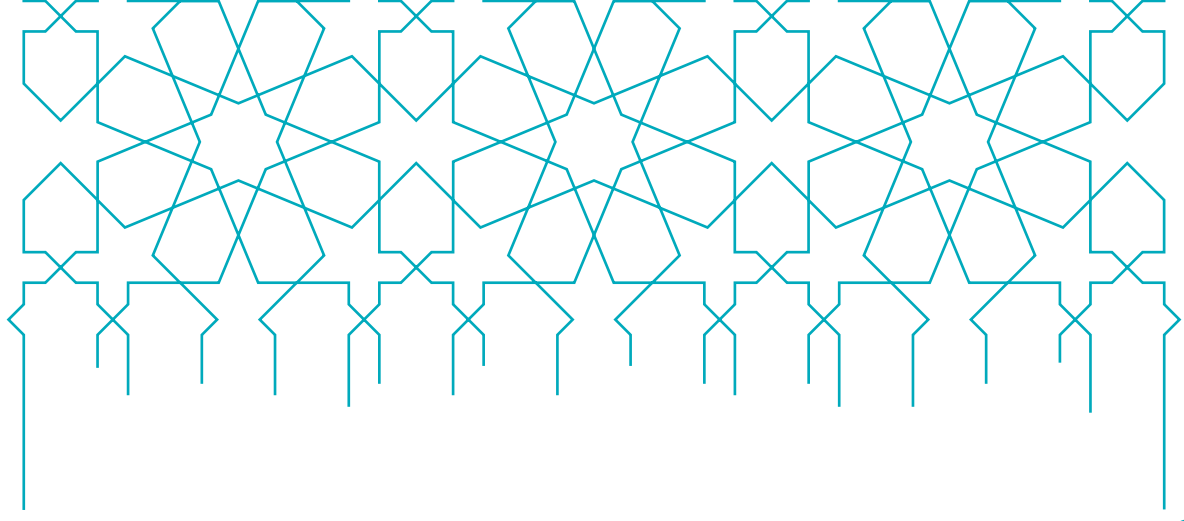

ŞANLIURFA'DA
MEVLEVÎLİK VE
MEVLEVÎHÂNE

2024

ŞANLIURFA'DA MEVLEVÎLİK VE MEVLEVÎHÂNE

S. Sabri KÜRKÇÜOĞLU

2024

Şanlıurfa Mevlânâ Külliyesi Vakfı Yayınları

ŞANLIURFA'DA MEVLEVÎLİK ve MEVLEVÎHÂNE

S. Sabri Kürkçüoğlu

Birinci Baskı

Temmuz 2024

ISBN

978-605-85380-2-3

Görsel Yönetmen

Mustafa Akgül

Fotoğraflar:

A. Cihat Kürkçüoğlu: 2, 17, 25, 26, 27, 30, 31, 32, 33, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, Ön Kapak

S. Sabri Kürkçüoğlu: 1, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 15, 16, 34, 35, 36, 37, 41, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 55, 59, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81,, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, Arka Kapak

Mustafa Akgül: 3, 4, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 71, 72, 95, 96

M. Sadık Alican: Ön kapak, 54, 94,

Ön Kapak Fotoğrafları: Eski ve Yeni Mevlevîhâne

Arka kapak Fotoğrafı: Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Camii

Tasarım • Baskı

Semih Ofset Matbaacılık Ltd. Şti.

www.semihofset.com.tr

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	7
ÖNSÖZ	9
BİRİNCİ BÖLÜM	
ŞANLIURFA'NIN TARİHÇESİ	13
ŞANLI ÜNVANI VE İSTİKLAL MADALYASI	18
URFA'NIN TARİHTEKİ ADLARI	19
ŞANLIURFA İNANÇ VE KÜLTÜR POTANSİYELİ	20
İKİNCİ BÖLÜM	
MEVLEVÎLİK VE URFA MEVLEVÎHÂNESİ	23
MEVLEVÎLİK	23
URFA'DA MEVLEVÎLİK	27
URFA MEVLEVÎHÂNESİ HAKKINDA BELGE VE BİLGİLER	27
Yararlanılan Kaynaklar	27
17. YÜZYILDA URFA'DA MEVLEVÎLİK	27
18. YÜZYILDA URFA MEVLEVÎHÂNESİ	29
Hacı Abdulhamid Efendi (?-1876)	31
Şeyh Muhammed (Mehmet) Efendi (d. ?-ö. ?)	33
Şeyh Seyyid Ahmet Efendi (d.1846-ö.1912)	33
Hüseyin Hüsameddin Dede (d.1892-ö.1920)	39
Hacı Hasan (Döner) Dede (d.1900-ö.1956)	40
HURÛFÂT DEFTERLERİNE GÖRE URFA MEVLEVÎHÂNESİ'NE YAPILAN İMAM VE MÜDERRİS ATAMALARI	41
Urfa Mevlevi Tekkesi Vakfı Görevli Atama kayıtları: (1705-1816)	41
MEVLEVÎHÂNE KABRİSTAN'I'NDA MEDFÛN DEDELER VE YAKINLARI	43
BAZI TESPİTLERİMİZ	43
URFA MEVLEVÎHÂNESİ'NİN MÛSİKÎ VE ŞİİR YÖNÜYLE ŞEHİR KÜLTÜRÜNE ETKİSİ	44
URFA MEVLEVÎHÂNE KÜLLİYESİ MÜŞTEMİLÂTI VE TAMİRATLAR	51
Urfa Mevlevîhânesi'nin 1860 Yılı Tamiri	50
Urfa Mevlevîhânesi'nin 1911 ve 1912 Yılı Tamirat Talebi	51

URFA MEVLEVÎ TEKKESİ'NİN KAPATILMASI VE 1940'LI YILLARDA KÜLLİYENİN YIKILMASI.....	55
SEMÂHÂNE'NİN CAMİYE DÖNÜŞTÜRÜLMESİ	60
SEMÂHÂNE (MEVLEVÎHÂNE CAMİİ) MİMARİ ÖZELLİKLERİ.....	61
URFA MEVLEVÎHÂNE KÜLLİYESİ 2003-2006 YILI ÇEVRE DÜZENLEMESİ VE SEMÂHÂNE (CAMİ) ONARIMI	65
MEVLEVÎHÂNE KAPALI ÇARŞISI.....	69
GÜNÜMÜZE ULAŞMAYAN DİĞER MEVLEVÎ TEKKELERİ.....	70
Urfa Halilü'r-Rahman Mevlevî Zaviyesi	70
Urfa Birecik İlçesi Mevlevî Tekkesi	70
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
YENİ ŞANLIURFA MEVLÂNÂ KÜLLİYESİ	73
Mevlânâ Külliyesi'ne Öncülük Eden Kasım Hafız (Sezer)	74
ŞANLIURFA MEVLÂNÂ KÜLLİYESİ VAKFI.....	74
Vakfın Kuruluşu ve Amaçları	74
Vakıfça Sürdürülecek Çalışmalar	74
YENİ ŞANLIURFA MEVLÂNÂ KÜLLİYESİ.....	76
Külliye'nin Yeri ve Konumu.....	76
Külliye Girişi ve Bahçesi.....	79
MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ CAMİİ	79
SEMÂHÂNE.....	81
Semâhâne Zemin Katı (Giriş)	81
Has Oda, Yemek Salonu ve Misafir Odaları (Birinci Bodrum)	84
ŞANLIURFA MEVLEVÎHÂNE MÜZESİ	85
Semâhâne Çalışma Alanları (İkinci Bodrum)	86
MEVLEVÎ DİVANI ODASI.....	89
Şadırvan.....	90
Otopark	90
Mevlânâ Külliyesinde Planlanan ve İnşa Edilecek Diğer Mekânlar	91
SON NOTLAR.....	94

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, İslam Dini'nin ilkeleriyle, öğrendiklerini ve düşüncelerini yoğurarak kendine özgü yeni ve ayrıcalıklı bir yolun rehberi olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'i, Peygamberimiz Hz. Muhammed'in emir ve tavsiyelerini, aşk sermayesiyle birleştirip "Lâ mevcûde illa'llâh"ı mantık ve felsefesine hareket noktası yapmıştır.

Herkesi sevmesi ve bağrına basmasıyla ilâhi aşkın sembolü haline gelen Mevlânâ Hazretleri "Ne olursan ol yine gel!" diyecek kadar hoşgörüsü ile İslâm Dini'nin sevgi sarayında gönüllerde yer almıştır. Mevlevîlik'te esas; ilahi aşk, mârifet ve Allah için insanlığa hizmettir.

Mevlânâ Hazretleri; arkasında yolundan giden, O'nu izleyen, fikirlerini derleyen, düzenleyen ve kitaplaştıran bir nesil bırakabilmiştir. Oğlu Sultan Veled ile torunu Ulu Ârif Çelebi, O'nun düşünce ve pratiklerini kurumlaştırarak "Mevlevîlik" adıyla dünyaya takdim etmişlerdir. Mevlevîlik, bireyi insan-ı kâmil olma yolunda eğitirken diğer yandan insanlara ahlaki terbiyenin kazandırılması, ihtiyaç sahiplerine yardım edilmesi gibi sosyal birçok sorumluluk yüklemiştir.

Bu kitapta "Urfa Şer'iyye Sicilleri Defterleri"nde, (Osmanlı mahkemelerinde verilen kararların ve tutulan kayıtların toplandığı defterler) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde, Osmanlı Arşivi'nde ve Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi'nde "Urfâda Mevlevîlik ve Urfa Mevlevîhânesi"yle ilgili bilgilerden faydalanılmış, ayrıca bu konuda yayınlanmış makale ve tezlerden yararlanarak "Urfa Mevlevîhânesi"nin geçmişi belirlenmeye çalışılmıştır. Bu belge ve bilgilerden anlaşıldığına göre Urfâda Mevlevîliğin 1650'lerde başladığı ancak Mevlevîhâne'nin inşasının 1740'da gerçekleştirildiği söz konusudur. 1925 yılında ise faaliyetleri kanunla sona erdirilmiştir.

2004 yılında gönüllü insanlar tarafından kurulan "Şanlıurfa Mevlevîhânesi'ni Yaşatma ve Kültür Derneği", Şanlıurfa Mevlevîhânesi'ni yeniden canlandırmak üzere faaliyetlere başlamıştı. Bu faaliyetlerimiz 2014 yılında kurulan "Şanlıurfa Mevlâna Külliyesi Vakfı" çatısı altında bugüne kadar devam etmektedir.

Şanlıurfâda Mevlevîhâne'yi yeniden ihya ederek, topluma Mevlevî kültürünü tanıtmak, özellikle gençlerin ahlaklı, dürüst, dindar, vatanına ve milletine bağlı bireyler olarak yetişmelerine katkıda bulunmayı amaçlamaktayız.

Külliyyemizde yer alan Cami, Semâhâne, Öğrenci Yurdu, Eğitim Binası gibi inşaatlarımıza katkıda bulunan hayırsever dostlarımıza gönülden teşekkür ederiz. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Camii 2023 yılı başında tamamlanarak hizmete açılmıştır. Semâhâne ise 2023 yılı sonunda tamamlanmıştır.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, dine ve düşünceye verdiği önemi ifadeleriyle anlatırken, “Sema ve Ney” aracılığı ile göze ve kulağa hitap etmesi dikkatleri çekmiş, O’nun Anadolu’da daha kolay tanınmasına, halk arasında etkili olmasına sebep olmuştur.

İslam tasavvuf anlayışında “Semâ’nın insanı Allah’a yaklaştıran bir yol olduğu” düşüncesiyle Semâhâne içinde yer alan konservatuvar bünyesinde gençlerimize tasavvuf müziği eğitimleri verilmekte ve Semâ eşliğinde meşkler de icra edilmektedir.

Günümüzde “Mevlânâ Haftası Kutlamaları”nın resmî tören protokolüne dahil edilmesi ile Kültür Turizm Bakanlığı’nın faaliyetleri arasında yerini alması da önemli bir husustur.

“Muhabbet ehli” olarak, insanlara İslam’ın temel ilkelerini, Hz. Peygamber (s.a.)’in ve İslam büyüklerinin örnek ahlakını tavsiye ederek, dünya ve ahiret mutluluğunun ancak iyi bir Müslüman olmakla sağlanabileceğini anlatmak esas düşüncemizdir.

İlgili araştırmaları yaparak bu kitabı hazırlayan Şehir Kültürü Araştırmacısı Em. Öğr. Gör. S. Sabri Kürkçüoğlu’na teşekkür ediyoruz. “Şanlıurfa Mevlânâ Külliyesi Vakfı”mızın faaliyetlerine destek veren devlet büyüklerimize ve halkımıza şükranlarımızı sunuyoruz.

Şanlıurfa Mevlânâ Külliyesi Vakfı Başkanlığı

Anadolu'nun tarihi geçmişi içerisinde çeşitli medeniyetlerin izini taşıyan, tarihi ve kültürel zenginlikleriyle ülkemizin önemli kentlerinden biri olan Şanlıurfa, tarihi eserleri, arkeolojik alanları, kültür varlıkları ve doğa güzellikleriyle önemli bir “İnanç ve Kültür Şehri”dir.

Anadolu'nun tarihi kimliğini koruyan ender şehirlerinden biri olan Şanlıurfada “Taşınmaz Kültür Varlığı” olarak tescil edilmiş ve korunarak işlevsel hale getirilmiş tarihi ev, cami ve mescit, kilise, medrese, tekke, zaviye, türbe, köprü, su kemeri, su bendi, çeşme, sebil, hamam, kale, şehir suru kalıntıları ve sur kapısı, han, kapalı çarşı gibi çok sayıda tarihi mimari yapı büyük ilgi çekmektedir.

Kültür ve medeniyetin dünyaya yayıldığı ve arkeoloji literatüründe “Bereketli Hilal” olarak adlandırılan topraklar üzerinde 12 bin yıllık tarihi geçmişiyle yer alan Şanlıurfa, ilkel dinlerden çok tanrılı ve semâvi dinlere kadar barındırdığı değerleriyle; Mekke, Medine ve Kudüs'ten sonra dünyadaki önemli bir inanç merkezi olma özelliğine de sahiptir.

İbrahim Peygamber'in doğduğuna, Musa Peygamber, Şuayb Peygamber, Yakup Peygamber, Eyyüp Peygamber ve Elyesa' Peygamber'in bu bölgede yaşadığına, İsa Peygamber'in şehri kutsadığına inanılmış olması Şanlıurfa'nın “inanç turizmi”ndeki önemini arttırmaktadır.

Şanlıurfa tarihi kent merkezinde “geleneksel yaşam”ın canlı bir şekilde devam ettiği görülmektedir. Kültürel mirasın korunması, tarihi kentsel kimliğin yaşatılması ve canlandırılması çalışmaları da Şanlıurfada etkin bir şekilde yürütülmektedir.

XVIII. yüzyıl başlarında kurulduğu tahmin edilen ve 1925 yılında kapatılan “Urfa Mevlevîhânesi”, yaklaşık 200 yıl faaliyetlerine devam etmiş, Urfa'nın dini ve tasavvufi hayatında önemli tesirleri olmuştur. Mevlevîhâne'nin kapatılmasından sonra şehir hayatında önemli bir gelenek olan “sıra geceleri”nde tasavvufi sohbetler ve mesnevi okumaları bir gelenek olarak günümüze kadar devam etmiştir. Bu gecelerde “Mevlevî Mûsikîsi”nden örnekler de icra edilmiştir.

Bu çalışmada Şanlıurfa'nın tarihçesini, kültürel miras değerlerini ve Urfa Mevlevihânesi hakkında belge, bilgi ve fotoğrafları aktarmış bulunmaktayız. Uzun araştırmalar ve yılların vermiş olduğu birikimle hazırladığımız bu çalışmayı yayınlayarak, önemli bir kültür hizmetini gerçekleştiren Şanlıurfa Mevlevihânesi'ni Yaşatma ve Kültür Derneği ile Mevlânâ Külliyesi Vakfı'na şükranlarımı sunuyorum.

S. Sabri Kürkçüoğlu

Harran Üniversitesi Em. Öğr. Gör.

Kültürel Miras Araştırmacısı

01 Temmuz 2024/Şanlıurfa

2) Eski Urfa Mevlevihânesi ve çevresinin 1983 yılındaki hali

4) Urfa Kalesinden şehrin görünümü

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞANLIURFA'NIN TARİHÇESİ

1960'lı yıllardan bu yana il sınırları içerisindeki arkeolojik kazılarda Paleolitik Çağ (M.Ö. 900.000-12.000), Neolitik Çağ (M.Ö. 12.000-6.000), Kalkolitik Çağ (M.Ö. 5.700-3.000) ve İlk Tunç Çağı'na ait (M.Ö. 3.000-1.200) eserler bulunmuş olup Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir.

Birecik'in 5-6 km kuzeybatısındaki Surtepe ile güneybatısındaki Tilvez Köyü arasında, Hilvan ilçesinin Akçaviran Köyü'nün Bülbül Deresi'nin Çekiş Sırtı'nda, Bozova ilçesi Dutluca Mahallesi'nde, Şanlıurfa-Akçakale yolu üzerindeki Köprülü Köyü Höyüğü çevresinde Paleolitik Çağ'a ait malzemeler bulunmuştur.

Hilvan ilçe sınırları içerisindeki Nevali Çori'de, 1983-1991 yılları arasında yapılan kazılarda günümüzden 10.500 yıl önce Nevali Çori insanların yerleşik düzene geçtiği, ilk defa tarım yaparak buğday ve mercimeği ürettiği ve bu ürünlerin buradan dünyaya yayıldığı anlaşılmıştır. Burada bulunan -T- şeklindeki üzeri hayvan kabartmalı taş stellerin yer aldığı yapılar arkeologlar tarafından tapınak olarak değerlendirilmiştir.

1995-2015 yılları arasında Urfa şehir merkezine 18 km mesafedeki Göbeklitepe kazılarında -T- biçimli stellere sahip, 12.000 yıl öncesine ait çok sayıda tapınak kalıntılarına rastlanılmıştır. Göbeklitepe'deki 12.000 yıl öncesine ait, dinsel törenlerle ilgili anlam taşıdığı muhtemel olan insan ve hayvan heykelleri ile stilize insanı tasvir eden -T- şeklindeki steller üzerindeki çeşitli hayvan kabartmaları dünyanın en eski plastik sanat örnekleridir.

Şanlıurfa'da Neolitik Çağ'ın A Keramik evresine ait (M.Ö. 10.000-9.000) "Taş Tepeler" olarak adlandırılan Göbeklitepe, Karahantepe, Gürcütepe, Sayburç, Çakmaktepe, Sefertepe ve Yeni Mahalle, Ayanlar, Yoğunburç, Harbetsuvan, Kurt Tepesi, Taşlitepe ve daha birçok arkeolojik alandaki buluntular yaklaşık 12.000 yıllık bir kültür birikimini bizlere sunmakta ve dünya uygarlık tarihinin Urfada ortaya çıktığını göstermektedir.

5) Göbeklitepe Kazı Alanı

M.Ö. I. binde bölge halkı Kafkasya kökenli Subarlardır. Aynı dönemde Güneydoğu Anadolu bölgesi Sami ırkından Aramilerin istilasına uğrar. M.Ö. 612 yılına kadar Asur egemenliğinde kalan bölge, M.Ö. 612-550 yılları arasında Med hâkimiyetine girer ve M.Ö. 552-332 yıllarında Perslerin eline geçer.

Urfa bölgesi M.Ö. 332-312 yıllarında Makedonyalıların eline geçer. İskender'in ölümünden sonra M.Ö. 312-132 yılları arasında Selevkosların elinde kalır. M.Ö. 302 yılında Seleukos Nikator tarafından kurulan Urfa'ya "suları bol" anlamına gelen "Edessa" adı verilir.

M.Ö. 132 ile M.S. 244 yılları arasında Süryanilerin "Osroene" adıyla bir şehir krallığı hâkimiyeti görülmektedir. 376 yıl süren Osroene krallığı Hristiyanlık tarihi açısından önem taşımaktadır. Kral V. Abgar Ukkama 13-50 yılları arasındaki ikinci saltanatı sırasında Hz. İsa'ya mektup yazarak Hristiyanlığı halkı ile birlikte kabul ettiğini bildirmiştir. Hz. İsa ise Urfa'yı kutsadığına dair bir mektubunu ve yüzünü sildiği mendile çıkan mucizevî portresini Abgar Ukkama'ya göndermiştir.

Urfa M.S. 244'ten sonra; Roma, Bizans ve Sasani hâkimiyetinde kalmıştır.

Urfa 639 yılında (Hz. Ömer dönemi) İslam ordularının eline geçer. 687'de Emeviler; Harran, Samsad ve Urfa'yı bir eyalet halinde birleştirirler. 750 yılından sonra İslam devletlerinden Abbasi, Hamdani, Numeyri ve Mervanilerin idaresinde el değıştiren Urfa'ya 1031 yılında tekrar Bizanslılar hâkim olur.

1087 yılında Büyük Selçuklu Sultanı Alp Arslan'ın oğlu Melik Şah, komutanlarından Emir Bozan'ı Urfa üzerine gönderir ve şehri ele geçirir.

7) Urfa Ulu Camii ve Şehrin Güneybatısı-2011

I. Haçlı Seferleri sırasında haçlı ordusunun komutanı Kont Baudouin 1098'de Urfa'yı alarak Haçlı Kontluğu'nu kurar. 1144'de Musul Atabeyi İmadeddin Zengi tarafından kuşatılan şehir, 24 Aralık 1144 tarihinde ele geçirilir. Bu zafer İslam dünyasında büyük sevinç uyandırır.

Bölge, 1182 yılında Selahaddin Eyyubi'nin kurduğu Eyyubi Devleti'nin eline geçer. Alaeddin Keykubat 1234'te Urfa'yı Eyyubilerden alır. Selçuklu ordusunun çekilmesinden sonra Eyyubiler bütün bölgeyi tekrar geri alırlar. 1240 yılında Selçuklu birlikleri Harran'da Harezmlileri bozguna uğratarak şehri Eyyubilere bırakır.

Moğollar 1244'de Urfa'yı, 1251 yılında da tekrar Suruç, Harran ve Urfa bölgesini yağmalarlar. 1272 yılında Memlukler Harran ve Urfa'yı Moğollardan alır.

8) Hz. İbrahim'in doğduğu, yaşadığı ve ateşe atıldığı mekânlar-2000

Urfa; İlhanlı hâkimiyetindeyken, Anadolu Selçuklu Devleti'nin 1308 yılında ortadan kalkmasıyla Döger Türkmen Boyu'nun eline geçer.

Bölge, 1399 yılında Timur'un hâkimiyetine girer. Timur'un, Diyarbakır yöresini verdiği Karayülük Osman Bey, 1403 yılında Diyarbakır'da Akkoyunlu Devleti'ni kurar. Döger Türkmen Boyu'nun hâkimi Dimaşk Hoca 1404'de ölünce, Urfa Akkoyunluların eline geçer.

1429 yılında Mısır Memlukleri Urfa'yı ele geçirerek şehri yağmalayıp yıkarlar ve geri çekilirler. 1465 yılında Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan Urfa'yı ele geçirir.

Şehir, 1504'te Dulkadir Beyliği'nin, 1514 yılında ise Safevilerin eline geçmiştir. Urfa, 1517 yılında Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı topraklarına katılır. Osmanlı Padişahı Kanûni Sultan Süleyman'ın, Irakêyn Seferi'nden dönerken ordusuyla 17-18 Kasım 1535 tarihinde iki gün Urfada ikamet ettiği söylenir.

1594'de Urfa, Rakka Eyâleti'nin merkezi olur.

Osmanlı Padişahı Sultan IV. Murad (1623-1640), 8 Mayıs 1638 tarihinde Bağdat Seferi'ne çıktıktan üç ay sonra Halep üzerinden Birecik'e ulaşmış ve Urfa'dan geçerken Halilü'r-Rahman Gölü'nü de ziyaret etmiş ve iki adet balık yakalatıp hatıra olmak üzere kulaklarına altın küpe takmıştır. Sultan IV. Murad, kentte kaldığı süre içinde, Halilü'r-Rahman Gölü'nün güneybatısında tekkesi olan (şimdi aynı yerdeki türbede medfun) Şâzeli Şeyhi Ali Dede'yi de ziyaret ederek elini öpmüş ve zafer için duasını almıştır.

1865 yılında Urfa, bir sancak olarak Halep vilayetine bağlanır.

1912'de bağımsız bir sancak haline getirilen Urfa, Osmanlı hâkimiyetinde 400 yıl kalmıştır.

Urfa, 1. Dünya Savaşı'nın sonunda 24 Mart 1919'da İngilizler tarafından işgal edilir. İngilizler 30 Ekim 1919 tarihinde şehri Fransızlara devreder. 13 ay işgal altında kalan Urfa, şehir eşrafının oluşturduğu Müdâfa-i Hukuk Cemiyeti ve civardan gelen aşiretlerin de desteğiyle milis kuvvetleri güçlenince, 7 Şubat 1920'de Fransızlara şehri boşaltmaları için bir ültimatol gönderilir. Şehri boşaltmayan ve işgali sonlandırmayan Fransız kuvvetleri, milis kuvvetlerce kuşatılır. 9 Şubat'ta başlayıp 11 Nisan 1920 tarihine kadar süren 63 günlük savaş sonunda Urfalılar destan yazarak şehir Fransız işgalinden kurtarılır.

11 Nisan 1920'de Fransız işgaline karşı milletçe şanlı bir zafer kazanılmıştır.

29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti ilan edilmiş ve 20 Nisan 1924'te Urfa il haline getirilmiştir.

ŞANLI ÜNVANI VE İSTİKLAL MADALYASI

12 Haziran 1984'te, Urfa Milletvekili Osman DOĞAN ve 17 arkadaşının, TBMM'ne sunduğu "Kurtuluş Savaşında Gösterdiği Kahramanlıktan Dolayı Urfa İli Adının 'Şanlıurfa' Olarak Değiştirilmesine İlişkin Kanun Teklifi" TBMM tarafından 3020 sayılı kanun olarak kabul edilmiştir. 22 Haziran 1984'te "Şanlı" ünvanı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

8 Nisan 2016 tarihinde Şanlıurfa Milletvekili Faruk ÇELİK ve 17 arkadaşının TBMM'ne sunduğu kanun teklifi ile Kurtuluş Savaşı'nda verdiği mücadeleyle büyük kahramanlık gösteren Şanlıurfa'ya "İstiklal Madalyası" verilmesi hakkındaki 6702 sayılı kanun TBMM'de oy birliği ile onaylanmıştır.

9) Hz. İbrahim'in Ateşe Atıldığı Mekân, Halilürrahman Gölü ve Şanlıurfa Kalesi-2000

URFA'NIN TARİHTEKİ ADLARI

Tarih boyunca şehre, Selevkosların (M.Ö. 304) “Edessa”, Ermenilerin “Orhai” (Suyu bol), Süryanilerin “Urhay”, Arapların “El-Ruha”, Türklerin ise “Urfa” dediği bilinmektedir.

Sümerce URU “şehir” veya yer anlamındadır. HA/KUA ise “balık” anlamındadır. URU.HA/URU.KUA “balıklı şehir/balıklı yer” anlamına da gelmektedir. Zamanla isim Uruha, Urha ve Urfa haline dönüşmüş olmalıdır.

ŞANLIURFA İNANÇ VE KÜLTÜR POTANSİYELİ

Şanlıurfa, dinler tarihi açısından dünyada önemli bir yere sahiptir. Hilvan ilçesine bağlı olan ve günümüzde Atatürk Barajı gölü altında kalmış bulunan Nevalı Çori antik yerleşmesinde ve il merkezine 18 km mesafedeki Göbeklitepe’de yapılan arkeolojik kazılarda, ilkel dinlere ait olan ve günümüzden 12.000 yıl öncesine tarihlenen dünyanın en eski tapınak kalıntılarına rastlanılmıştır.

Tarihte Şanlıurfa, çok tanrılı (politeist) dinlerin önemli merkezlerinden biriydi. Babil ve Assur dönemlerinde Ay, Güneş ve gezegenlerin kutsal sayıldığı Politeist inanca dayalı “Pagan” dininin Baş Tanrısı “Sin”in mabedi Harran’daydı. Harran yakınındaki Soğmatar ise bu dinin önemli bir merkez şehri sayılıyordu.

Peygamberlerin atası olan Hz. İbrahim’in doğup yaşadığına inanılan Urfa; Musevilik, Hristiyanlık ve İslam dini mensuplarınca kutsal sayılmaktadır. Hz. İbrahim’in doğduğu mağara ve ateşe atıldığında düştüğü yerde oluşan Halilü’r-Rahman Gölü (Balıklıgöl) yüzyıllardır üç dine mensup insanlarca ziyaret edilmektedir.

Ayrıca; Yakub Peygamber’in Harran’daki “Yakub Kuyusu” olarak bilinen kuyunun başında dayısı kızı Rahel ile tanışıp evlendiğine; Eyyub Peygamber’in Şanlıurfadaki bir mağarada hastalık çektiğine, bu mağaranın yakınındaki kuyunun suyu ile yikanarak sağlığına kavuştuğuna, Eyyub Peygamber ile hanımı Rahime Hatun’un ve Elyesa Peygamber’in mezarlarının Viranşehir ilçesine bağlı Eyyubnebi Köyü’nde bulunduğuna inanılmaktadır.

Şuayb Peygamber’in Harran’a 37 km. mesafedeki Şuayb Şehri’nde yaşadığına; Musa Peygamber’in, Soğmatar’da Şuayb Peygamber’le buluştuğuna ve mucizevi asasını Şuayb Peygamber’den burada almış olduğuna inanılmaktadır.

İsa Peygamber, Urfa’yı kutsadığına dair bir mektubunu ve yüzünü sildiği mendile çıkan mucizevî portresini havarilerinden Addai ile Urfa Kralı Abgar Ukkama’ya göndermiş, Hristiyanlık devlet dini olarak dünyada ilk defa bu kral tarafından Urfa’da kabul görmüştür.

Şanlıurfa; Mekke, Medine ve Kudüs’ten sonra dünyanın dördüncü inanç merkezi olarak gösterilmektedir. Bu özelliklerinden dolayı “İnanç Turizmi”nin dünyadaki önemli merkezleri arasındadır.

Harran, Şuayb Şehri, Soğmatar, Göbeklitepe gibi ören yerleriyle; birer saray güzelliğindeki tarihi evleriyle, sokaklarıyla, hanlarıyla, hamamlarıyla, camileriyle, çeşmeleriyle, köprüleriyle, kapalı çarşılarıyla ve geleneksel el sanatlarıyla adeta bir açık hava müzesi görünümü veren Şanlıurfa; tarihi çarşıları, lezzetli yemek çeşitleri, müziği ve sıra geceleri ile insana tarihin içinde yolculuk yaptırmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

MEVLEVÎLİK VE URFA MEVLEVÎHÂNESİ

MEVLEVÎLİK

Mevlevî tarikatının kurucusu Mevlânâ Celâleddîn Rûmî (1207-1273) Hazretleri'dir. Maverâünnehir'deki Harezmsâhların başkenti Belh şehrinde doğmuş, babası Sultanü'l-ülema lakaplı Bahaeddin Veled'in (ö.1231) oradan Anadolu'ya göç etmesiyle 5-6 yaşlarında iken Konya'ya gelerek yerleşmiş ve Konya'da vefat etmiştir. "Efendimiz" anlamındaki "Mevlânâ" unvanı onu yüceltmek maksadıyla söylenmiştir. Hayatını geçirdiği Anadolu'ya nisbetle "Rûmî", gibi unvanlarla da zikredilmektedir. İyi bir dini tahsil görmüş ve büyük bir mutasavvıf olmuştur. Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin vefatından sonra Mevlevîlik oğlu Sultan Veled (1226-1312) tarafından geliştirilmiş; kısa zamanda bütün Anadolu'ya yayılmıştır. Mevlevîlik zaman içerisinde müstakil bir tarikate dönüşmüştür. Tarikat Mevlânâ'ya nisbetle Mevlevîyye, adını alan tarikata mensup dervîşlere de Mevlevî denilmiştir. Mevlevîlik, bireyi insan-ı kâmil olma yolunda eğitirken diğer yandan insanlara ahlaki terbiyenin kazandırılması, ihtiyaç sahiplerine yardım edilmesi gibi sosyal birçok sorumluluk yüklenmiştir. Mevlevîlik'te tarikatın esası ilahi aşk, mârifet ve Allah için insanlığa hizmettir.

Mevlânâ, kıyamet gününe kadar bütün Müslümanlara bir rehber olacak şu nasihatlerde bulunmuştur: "Ben size gizli ve açıkta Allah'tan korkmayı, az yemeyi, az uyumayı, az konuşmayı, günahlardan şiddetle kaçınmayı, çokça oruç tutmayı, namaz kılmaya devam etmeyi, daima nefsânî arzulardan, şehvetlerden kaçınmayı, halkın eziyet ve cefasına dayanmayı, sefihlerle düşüp kalkmaktan uzak durmayı, kerem sahibi kişilerle beraber olmayı vasiyet ederim. Çünkü insanların hayırlısı insanlara faydası dokunandır. Sözün hayırlısı da az ve öz olanıdır."¹

12) Yıl 1914, Başlarında Mevlevî sikkesi, sırtlarında derviş cübbesi, ellerinde kılıçlarının kabzası olan Mevlevî Alayı dualarla Galata Mevlevîhânesi'nden Beyazıt Meydanı'na doğru ilerliyor. Alay, Yavuz Sultan Selim'in kabrini ziyaret ettikten sonra Konya'ya doğru yola çıkacak. Osmanlı topraklarının dört bir tarafından toplanan diğer Mevlevî dervîşi askerlerle birlikte Suriye cephesine geçecekler.

Mevlevîlik; sosyal bir kurum olarak Semâhanesi, hamuşanı (kabristan), hücreleri, namazgâhı, avlusu, çelesi dairesi, kütüphanesi, haremlik ve selamlık dairesi, çilehanesi ve mutfağı ile “Mevlevîhâne” denilen “Mevlevî Tekkeleri”nde gelişen inanca dayalı sosyal ve dini bir yaşam tarzıdır. Mevlevîhânelerin, Osmanlı Dönemi'nde mûsikî, hüsn-i hat ve edebiyat başta olmak üzere güzel sanatlar okulu işlevi görmüştür. Mevlevîhânelerin bulundukları şehirlerin kültürüne önemli katkıları olmuştur. Türklerin müziğe olan ilgisi, Mevlevîliğin daha kolay tanınmasına ve sevilmesine yardımcı olmuştur. Beylikler Devri'nde ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde “Mevlevîlik” devlet adamları ve beyler tarafından korunmuş, devlet kurumu statüsü kazandırılmış ve düzenli nakdi yardımlar sağlanmıştır. Bunların içinde birçok devlet adamı, ilim adamı, şair, sanatkâr ve müzisyen yetişmiştir.

Anadolu'daki Mevlevîhâne şeyhliklerine Mevlevî tarikatının idare merkezi sayılan Konya'dan Şeyh veya Dede tayin edilmiştir.

Sultan IV. Mehmed (1648/1687) devrinde 1666 yılında Mevlevî ayni Semâ gösterilerine 18 yıl süren yasak uygulanmıştır. Bu dönemde Anadolu'da bazı melevîhâneler kapanmıştır. Bu yasak 1684 yılında kaldırılmıştır.²

13) Mevlevîye Taburu Suriye-Filistin'e hareket etmeden Mevlânâ Türbesi önünde, 26 Şubat 1915

14) Mücâhidîn-i Mevlevîye Taburu mensupları, Suriye-Filistin Cephesi'ne hareket etmeden önce Konya Mevlâna Türbesi önünde (26 Şubat 1915)

Balkan ve Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi sırasında Mevlevîhâneler sosyal dayanışma ve yardımlaşma görevi üstlenmiştir. Osmanlı devletinin Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle cihad-ı mukaddes ilan edildiğinde, Veled Çelebi (İzbudak) kumandası altında Mücâhidîn-i Mevlevîye Alayı adı taşıyan bir gönüllü alayı kurmuş ve bu alay Filistin Cephesi'nde çarpışmıştır.³

Savaşa katılmak üzere İstanbul'dan gelen ve Konya ve civarında bulunan Mevlevîlerden gönüllü olanlar 26 Şubat 1915 Cuma gününe kadar Konya'da toplanmış, Dergâhtan dualarla sancak çıkarılmıştır. Gönüllülere silah dağıtılmış, Konya Mevlânâ Dergâhı önünden sonra Valilik önünde toplanıp vedalaşmıştır. "Mevlevî Alayı" (Mücâhidîn-i Mevlevîye Alayı) Konya tren istasyonundan Şam'a merasimle uğurlanmıştır. Yurdun her yöresinden Şam'da toplanan Mevlevî Alayı, Cebel-i Lübnan'da karargâh kurmuş olan "Dördüncü Ordu"nun emrine verilmiş ve hemen talimlere başlamıştır. Süheyl Ünver'in tespitlerine göre; alay, 47 Mevlevîhânedan 1026 kişiden oluşmaktaydı. Urfa Mevlevîlerinden ise 5 kişi katılmıştır.⁴

Birinci Dünya Savaşı ve Çanakkale Savaşları'nda Mevlevîhâneler, halka destek veren birer dayanışma merkezi ve askerlerin tedavi gördüğü sağlık merkezine dönüştürülmüştür.

Mevlevîlik; mûsikî, semâ ve şiir üzerinde şekillenen tarikat anlayışıyla toplumları derinden etkilemiştir. Osmanlı coğrafyasında 140'a yakın noktada inşa ettirilen Mevlevîhâneler buralara gönderilen Çelebiler ve Mevlevî müntesipleri sayesinde Türk kültürüne önemli katkılar sağlamıştır.⁵

Tekkelerin kapatıldığı 1925 yılından sonra Konya makam çelebisi Abdülhalim Çelebi'nin oğlu Mehmed Bâkır Çelebi, Mevlevîlik merkezini Halep'e taşıyarak Türkiye dışındaki bütün melevîhâneleri bu merkeze bağlamıştır. Ancak Hatay meselesinde Bâkır Çelebi'nin Türkiye lehine faaliyet göstermesi Suriye hükümeti'nce casusluk olarak değerlendirildiğinden 1937'de Türkiye'ye geldiğinde bir daha geri dönmesine izin verilmemiş; bu sebeple 1943 yılında İstanbul'da ölümüne kadar yerine kardeşi Şemsülvâhid Çelebi vekâlet etmiştir. 1944'te Suriye Hükümeti'nin aldığı bir kararla Çelebilik makamıyla birlikte Mevlevîlik de kurum olarak tarihe karışmıştır.⁶

Tekke ve zâviyelerin kanunla kapatılmalarına rağmen Hacı Bektâş-ı Velî ve Mevlânâ türbeleri 1926'da çıkarılan yeni bir kanunla müze olarak ziyarete açılmıştır. Mevlânâ'nın "şeb-i arûs" denilen ölüm yıl dönümü törenleri ise 1946 ve 1954 yıllarında Konya'da yapılan küçük çaptaki semâ gösterileriyle başlamıştır.

15) Mevlânâ Türbesi

URFA'DA MEVLEVÎLİK

URFA MEVLEVÎHÂNESİ HAKKINDA BELGE VE BİLGİLER

Yararlanılan Kaynaklar

Osmanlı Devleti'nde çok geniş kapsamlı yetkileri bulunan ve şer'îyye mahkemelerinde yargı görevini ifâ eden Kadıların; şer'î hükümleri icrâ, şer'îyye sicillerinin yazımı, medeni, ticari ve cinayet davaları, vâsilerin ve vekillerin tayini veya azli, yetimlerin ve delilerin mallarına nezaret etmek, ya da taraflar arasında sulh ile veya yürürlük kazanan bir hükmü kabul etmeye mecbur etmek yolu ile da'vâhılar arasındaki anlaşmazlığı çözmek, gasp, hırsızlık vb. işleri yapanlar için hadleri uygulamak, her türlü mukavele ve senetleri tescil etmek, vakıfları ve muhasebelerini kontrol gibi önemli görev ve yetkileri bulunmaktaydı.

Ankara Milli Kütüphane'deki el yazması nadir eserlerin bir kısmı Osmanlıca yazılmış "Şer'îyye Sicilleri"dir. Urfa'ya ait en eski defter, 207 numaralı 1629-1631 yıllarına aittir. Diğerleri 1870-1906 yıllarına ait olup toplam 25 adet defter bulunmaktadır. Bu defterlerden ulaşabildiklerimizde, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde, Osmanlı Arşivi'nde ve Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi'nde "Urfa'da Mevlevîlik ve Urfa Mevlevîhânesi"yle ilgili bilgileri alarak ayrıca bu konuda yayınlanmış makale ve tezlerden faydalanarak "Urfa Mevlevîhânesi"nin geçmişi belirlenmeye çalışılmıştır.

17. YÜZYILDA URFA'DA MEVLEVÎLİK

Pınarbaşı Mahallesi Haşimiye mevkiinde bulunan Urfa Mevlevîhânesi'nin ne zaman ve kimin tarafından inşa edildiği kesin olarak bilinmemektedir. 1650 yıllarında Urfa'yı ziyaret eden Evliya Çelebi'nin "Mevlevî Tekkesi" adıyla da anılan Mevlevîhâne'den Seyahatname'de bahsetmemesi Urfa Mevlevîhânesi'nin inşa tarihinin 1650 yılından sonra olabileceğini akla getirmektedir. Ancak 17. yüzyıla ait bazı belgelerde Mevlevîler bahsi geçmektedir.

17. yüzyılın başında yaşadığı bilinen Urfalı Mutasavvıf ve Şair "Külhâni Ali Dede" Urfa'dan Konya Mevlevîhâne'sine giderek uzun bir süre kalmış, sonra Bağdat Mevlevîhânesi'ne tayin edilmiştir. Bir süre İstanbul'a gidip sonra tekrar Bağdat'a dönmüştür. Vefat edince Bağdat Mevlevîhânesi Haziresi'ne defnedilmiştir. Doğum ve ölüm tarihi bilinmemektedir.⁷

Urfa Ulu Camii Vakfiyesi'ne ait 1540 tarihli Tahrir Defteri s.171'de Temürboğa Medresesi (günümüzde yeri belli değildir) müderrisi "Mevlânâ İbrahim Efendi"ye günlük 11 akçe ücret verildiği kaydedilmiştir-

tir.⁸ Ayrıca 1629-31 yılları arasındaki kayıtların yer aldığı 207 nolu Urfa Şer’iye Sicili’nin 2. sayfasında da kadı olarak “Mevlânâ İbrahim Efendi ibn-i Emir Emir Ahmed Çelebi be-kaza-i Ruha” şeklinde bir isim geçmektedir. Ancak “Mevlânâ” kelimesi sadece Mevlevîlere hâs olmayıp birçok tarikat ve ulemâdan kimseler bu isimle çağrılmıştır. Urfa Kadı Sicilleri’nde birçok kadı, kâtib ve şâhidler Mevlânâ ismiyle zikredilir. Bu belgelerdeki isimlere göre Mevlevîhâne’nin kuruluşuna dair bir tarih belirlemek mümkün değildir.

17. yüzyılda Mevlevîhâne külliyesi olmamasına rağmen, Urfâda Mevlevî tarikatının dervişleri ve şeyhlerinin bulunduğu dair bazı belgelere de rastlanmaktadır.

1658’de Halveti Şeyhi Ramazan Şani Efendi’nin vakfiyesinde şahit olarak ismi geçmekte olan şeyhlerden biri “Mevlânâ Ali Dede”dir. Kendisi Mevlevî Tarikatı şeyhlerindendir. Aynı zamanda bir müderris olan Mevlânâ Ali Dede, Urfâda ismi bilinen en eski Mevlevî tarikatı mensubudur denilebilir. Vakfiyenin şahitleri arasında ondan bahsedilirken “Fahrü’l-müderrisin Mevlânâ Ali Dede el-Mevlevî” (Vakıflar Defter N. 2103, s. 144) ifadesinin kullanılması Mevlevî olduğunu göstermektedir. Bu zatın vefat tarihi bilinmemektedir. Demek ki Hacı Abdulhamid Efendi’den önce, Mevlevîlik Urfâda vardı. Belki de o zaman Mevlevîler henüz bir tekkeye sahip değildi.⁹

Edebiyatçı-Yazar İskender Pala’nın “Miraciye ve Osman Dede” başlıklı yazısında geçen bir anekdot, Urfâda Mevlevîliği 17. yüzyıla götürmektedir. “1670’li yıllar. İstanbul’da Galata Mevlevihanesi’nin hücrelerini bir nisan güneşi doldurmuştur. O gün dergâhın bir misafiri var. Devrin velilerinden Urfalı Seyit Halil Efendi. Öğle namazını müteakip postnişin Gavsî Dede’nin hücrelerinde halvet olmuşlar ve kelama revaç vermişler. Bir ara Seyit Halil, Gavsî Dede’den bir neyzenin ney üflemesi ricasında bulundu. Öyle ya burası bir Mevlevî dergâhı idi. Ney’in her boy ve çeşidi deste deste burada bulunur. Nayi’ler (neyzenler), ser-nayiler (neyzenbaşılar) talim ve teallüme burada revnak verirlerdi. Ama o gün hiçbir tanesi bile bulunamamıştı. Neyzenler topluca bir başka tekkeye gitmişlerdi. Meydancı Dede, Efendi Hazretleri’ne ‘neyzen yok’ diyemedi. Ve o günlerde henüz ney üflemeye yeni başlamış ancak bir iki peşrev ibda edebilen Osman Dede’yi içeri yolladı. Henüz pek genç olan Osman Dede özürler dileyip ney’e ancak bilebildiği kadar üfledi. Bundan çok mütehassıs olan Seyit Halil Efendi ‘Dervişimiz zamanın neyzen başlarından olsun!’ diye dualar etmiş; Gavsî Dede de ‘âmin’ demişti. Aradan birkaç yıl geçti. Osman Dede ney üflemekte epey şöhret kazandı ve Gavsî Dede’nin vefatına kadar (1697) tam 18 yıl, hiç aralıksız Galata Mevlevîhânesi’nin ser-nayiliğini yürüttü”¹⁰ İskender Pala’nın yazdığı bu anekdota göre Urfâda Mevlevîliğin 1670’lerde varlığı söz konusudur. Belki o yıllarda henüz Mevlevîhâne Külliyesi inşa edilmemiştir.

Medreseler dinin ilim boyutunu temsil ederken, tekkeler duygu yönünü güçlendirmiş, şiir ve mûsinin yardımıyla ruha coşku veren zikir meclisleri tekkelere farklı bir atmosfer kazandırmış; bu hal ilâhî aşk ve muhabbeti doğurmuştur. Tekkeler şiir ve mûsiki başta olmak üzere güzel sanatlar alanında önde gelen kurumlardır. Şiir ve mûsikînin büyük ustalarının tekkelerde yetişmesinin sebeplerinden biri zikir meclisleri, âyin merasimleri, bu merasimlerde okunan ilâhilerdir.¹¹

Dr. İlhan Palalı araştırmalarına dayanarak; “1911 yılında, Urfa Mevlevîhânesi postnişini Seyyid Ahmed Dedê'nin Urfa Mevlevîhânesi'nin kuruluş tarihiyle ilgili olarak, 29 Kanun-ı evvel 1327 (Aralık 1911) tarihli mektubunda Konya Çelebisi'ne bilgi verirken, “Mevlevîhânemizin tarih-i te'sisi bilinmeyib ancak banî-i evvel Hacı İbrahim Ağa ve banî-i sanisi Rakka (Urfa) Valisi Hüseyin Paşa olduğu işitilmiştir” İfadesinin Urfa Mevlevîhânesi'nin iki defa kurulduğunu, ilk kurucusunun İbrahim Ağa adında bir zat olduğunu ilk kuruluş tarihinin muhtemelen XVI. yüzyılın ortaları olması ihtimalini akla getirmektedir” demektedir. Ayrıca Osmanlı Padişahı IV. Mehmed (1648-1687) devrinde Hünkâr Şeyhi olan Vanî Mehmed Efendi'nin (ö.1685) tarikatlara karşı olması hâsebiyle, 1666 yılında “semâ”nın yasaklanması ile Mevlevî dergâhlarına yapılan yardımların engellenmesi ve Anadolu'da birçok Mevlevîhâne'nin kapatılmasına dayanarak, ilk kurulan Urfa Mevlevîhâne Tekkesi'nin de 1666 yılında kapanmış olması ihtimalinden söz etmektedir.¹²

18. YÜZYILDA URFA MEVLEVÎHÂNESİ

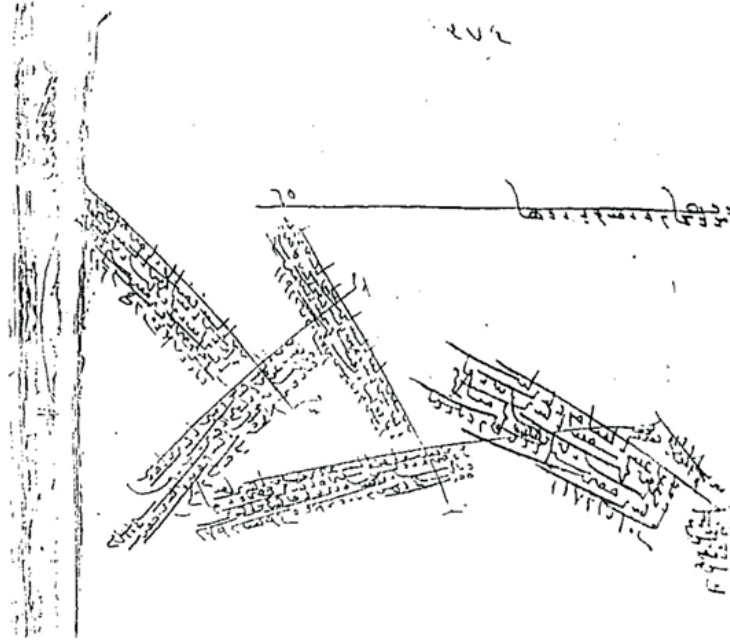
VGMA 1160 nolu Hurûfât Defterine göre, Şevval 1116 (Ocak 1705) tarihli eski bir atama kaydında, Urfa'da Hacı İbrahim tarafından yaptırılarak müderris ataması şart kılınan Mevlevîhâne Tekkesi müderrisliğine lütuf ve ihsan olarak “Şeyh Yusuf”un Şevval 1116 Hicri (Ocak 1705 Miladi) tarihinde atandığına dair berat özeti yer almaktadır. Bu belgeden 1705 yılında eski bir Mevlevî Tekkesi'nin bulunduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra 1740'larda Mevlevîhâne külliyesinin inşa edildiği söz konusudur.

Mevlevîhâne'ye dair en eski arşiv kaydı Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivlerindeki 491 nolu defterin 374. sayfasının 65. sırasında kayıtlı H.1172/M.1758 yılına ait Mevlevîhâne Vakfı şahsiyet kaydı kopyasıdır. Bu kayıtta Ruha'da (Urfa) Abdülkerim Efendi adlı birinin H.1118/M.1706'da Mevlevîhâne Vakfı'na ilk müteveli olarak tayin edildiği belirtilmiştir. Mevlevîhâne Vakfiyesi günümüzde kayıptır. Bu duruma göre bu tarihte Urfa Mevlevîhânesi ya yeni yapılmakta idi veya inşasından önce vakfiyesi hazırlanmıştı.¹³

Vakıflar Genel Müdürlüğü 1128 nolu Hurufat Defteri, s. 12'de; Urfa'da Mevlevîhâne Tekkesi Vakfı'nın 5 akçe ücret ile kâtibi olan Muhammed görevi bırakarak yerine inayet ve ihsan olarak kardeşi “Derviş İshak Mevlevî”ye görevi devredenin beratı ile Cemaziyelahir 1140 H. (Şubat 1728 Miladi) tarihinde atandığına dair berat özeti yer almaktadır. Bu kayıttan 1728 yılında Mevlevî dervişlerinin olduğu anlaşılmaktadır.

H.1129 (M.1716) yılında Urfa'da Rıdvaniye Camii'ni yaptıran Rakka Valisi Rıdvan (Rızvan) Ahmet Paşa'nın H.1153 (M.1740) tarihli vakfiyesinde bir yer tarifi münasebetiyle Mevlevîhâne'den bahsedilmiş olması, yapının 1740 tarihinde mevcut olduğunu göstermektedir.¹⁴

Urfa, Ayıntab ve Kilis, 1517 yılında aynı dönemde fethedilip Osmanlı topraklarına katıldığı halde, Kilis Mevlevîhânesi (M.1526) ve Ayıntab Mevlevîhânesi'nden (M.1638) çok sonra 18. Yüzyıl başlarında Urfa Mevlevîhânesi'nin inşa edildiği söz konusudur.

Belge 1) Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivindeki 491 nolu defterin 374. sayfasının 65. sırasında kayıtlı H.1172 (M.1758) tarihli Mevlevîhâne Vakfı şahsiyet kaydı kopyası. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivindeki bir belgede 1741 yılında Mevlevî Tekkesi'nde 2 akçe ile imam olan İbrahim fevt olunca yerine fukara-i dervişden Ataullah Kadı Abdülkerim arzıyla yerine tayin edildiği yer almaktadır.

Eylül 1741 senesinde Urfa Valisi Rıdvan (Rızvan) Ahmet Paşa'nın Rızvaniye Vakfiyesi şahitleri arasında adı geçen "Mevlevî Şeyhi İshak Efendi" de Urfa Mevlevî şeyhlerinin eskilerinden olmalı. Bu tarihte Mevlevî Tekkesi'nin yeni yapılmış olduğu düşünülebilir.¹⁵

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivindeki bir belgede, 1741 yılında Mevlevî Tekkesi'nde 2 akçe ile imam olan İbrahim fevt olunca, fukara-i dervişden Ataullah Kadı Abdülkerim arzıyla yerine tayin edildiği yer almaktadır.¹⁶

Belgelere göre 16. ve 17. yüzyılda Urfa'da Mevlevî dervişlerinin olduğu görülmektedir. Mevlevîhâne Külliyesi'nin ise tahmini olarak 18. yüzyıl ortalarına doğru inşa edildiği tahmin edilmektedir.

Hacı Abdulhamid Efendi (?-1876)

(Şeyhlik Dönemi ?-1876)

Son Urfa Mevlevî Şeyhi Hasan Döner'in oğlu Ahmet Asaf Döner'in 2005 yılında yayınladığı "Her Şey Döner" isimli kitapta vermiş olduğu bilgilere göre; Hüseyin Oğlu Hacı Abdulhamid Efendi ile kardeşi Hacı Mehmet Efendi, 1700'lü yılların başında Türkistan'dan Anadolu'ya gelmişlerdir. Hacı Abdulhamid Efendi Mevlevîliğe intisap etmiş ve bu tarikatta ilerlemiş; daha sonra kardeşi Hacı Mehmet Efendi ile birlikte Urfa Mevlevîhânesi'ne görevlendirilmiştir. O dönemde Urfâda (Ali) Haydar Dede adında mutasavvıf bir Mevlevî Şeyhi de bulunmaktadır. Urfa Mevlevî Tekkesi'nin 1740'larda inşasının tamamlanmasından sonra Haydar Dede vefat etmiş ve vasiyeti üzerine Semâhane'nin kiblesinde pencere bitişiğine defnedilmiştir. Vefat tarihi bilinmeyen (A. Asaf Döner 1741 olduğunu söylemektedir) Haydar Dede'nin mezarı 1950'lerde semahane güney cephesine bitişik yapılan fırının içinde köşede kalmış, daha sonra 2002-2004 yılları arasında Mevlevîhâne'de yapılan çevre düzenlemesiyle güney cephenin doğu tarafındaki pencere önünde yer almıştır. Haydar Dede'nin ismi post duasında geçmektedir.

16) Haydar Dede'nin Mezarı

Abdulhamid Dede'nin kendisine maaş bağlanmasını, İstanbul'a giderek padişaha verdiği 1265 Zilhicce 29 (11 Kasım 1849) tarihli dilekçesinden anlamaktayız. Dilekçede Mevlevî Tarikatı'ndan olduğunu ve çocukluğundan beri Urfa Mevlevîhânesi meşihatında bulunduğunu yazmıştır. Mevlevîhâne'nin hiçbir taraftan bir kuruş bile gelirin olmadığına belirtmiştir. Ancak öncelerinde tasarrufu olduğu tımarının senede 750 kuruş geliri olduğunu, daha sonra bu maaşa dönüştürülerek kendisine aylık 62 buçuk kuruş tahsis olunduğunu belirtmiştir. Hanımı ve 12 çocuğu ile birkaç fakirin de bu dergâhta barınmakta olduğunu, bu aylığın yetmediğini bu yüzden evlatları ve fakirlerle birlikte aç ve aciz kaldığını ifade etmiştir. Zikredilen tımar ise ancak senelik üç-dört bin kuruşa ulaştığından, bu fakirlik ateşi ile yedi-sekiz aydan beri de İstanbul'da koşuşturduğunu, bu perişanlığa yüce saltanatın razı olmayacağını düşünerek kendisine bir miktar maaş bağlanarak fakirleri ile evlat ve ayalinin ihyâ edilmesini istemiştir.¹⁷

Urfa Mevlevîhânesi postnişini Abdulhamid Dede Efendi'nin maaşına 2 Rebiülevvel 1274 (22 Ekim 1857) tarihinde zam yapıldığı bir arşiv belgesinden anlaşılmaktadır.¹⁸

7 Ekim 1860 tarihli belgede Mevlevihane Tekkiyesi Şeyhi Hacı Abdülhamit Dede bin Hüseyin'in adı Mevlevîhâne dükkânının kiraya verilmesi mevzusunda geçmektedir.¹⁹

Doğum tarihi tam olarak bilinmeyen Şeyh Hacı Abdulhamid Dede Efendi, Mevlevî Şeyhi ve Divan Efendisi Vakfı mütevellisidir. Urfa Şer'i Mahkeme siciline göre 1876 yılında vefat etmiştir.²⁰ Araştır-

17) Eski Mevlevihâne Külliyesinde Semâhâne (Mevlevihanê Cami)

macı-Yazar Mahmut Karakaş'a göre "yerine yine Abdulhamid adını taşıyan oğlunun şeyh olduğu tahmin edilmektedir. Bu zat da Şer'i sicile göre 1876'da vefat edince, oğlu 1846 doğumlu Seyyid Ahmed Mevlevî Şeyhi olmuş olabilir" demektedir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivinde (BOA, Irade, Dâhiliye, Dosya No: 97, Gömlek No: 4891, Fon Kodu: I.DH.) Urfa Mevlevihânesi ile ilgili olarak bulunan en eski kayıt 28. H.1261/ M. 06.02.1845 tarihli olup Padişah Abdülmecid (1840-1861) dönemine aittir. Bu kayda göre bu dönemlerde devlet, içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıdan dolayı, Ruha (Urfa) Mevlevihânesi Şeyhi Abdülhamid Efendi'nin mutasarrıfı olduğu timara hazine adına el koyulmasına rağmen onun yerine maaş tahsis etmiştir.

Urfa Mevlevihânesi Postnişini Abdülhamid Dede Efendi'nin maaşı zaman içerisinde yetmeyince H. 02 Rebiülevvel 1274 / M. 20.11.1857'de içinde bulunduğu maddi sıkıntıyı bildirmek için Yenikapı Mevlevihânesi şeyhi Osman Selahaddin Efendi'ye bir dilekçe yazmıştır. O da bu dilekçeyi Maliye Nezareti Celilesine göndererek "icrayı icabı hususunda emir buyurulursa..." dileğinde bulunmuştur. Urfa Mevlevihânesi Vakıf gelirleri yetersiz olduğundan zaman içerisinde Mevlevihâne külliyesi harap hale gelmiş M. 7/10/1861 (H.02/R/1278) tarihli bir arşiv belgesine göre o günlerde Mevlevihâne'nin tamamen harap olan derviş hücreleriyle, binasının yeniden yapılmasına ihtiyaç olduğu ancak önceden belirlenen on bin kuruşluk keşif bedelinin yetmediği için inşaatın yarım kaldığı, kış mevsiminin gelmesinden dolayı inşaatın hemen bitirilmesi için üç bin kuruşa daha ihtiyaç olduğu belirtilmiş, eksik kalan paranın Laleli Vakfı'na masraf kaydıyla karşılanması kararlaştırılmıştır.²¹

Şeyh Muhammed (Mehmet) Efendi (d. ?-ö. ?)

(Şeyhlik Dönemi 1858-?)

Urfa Mevlevîhânesi Şeyhi Mehmet Efendi'nin varlığını da uhdesinde bulunan Şeyh Ebubekir Vefai Evkafı nezareti bakımından verilen beratın değiştirilmesi hakkındaki 11 Cemaziyelahir 1274/ 27 Ocak 1858 tarihli yazıdan, Mevlevihane Tekkesi şeyhinin değiştiği ve Şeyh Muhammed Efendi'nin şeyhlik makamına geçtiğini anlamaktayız.²²

Ancak Şeyh Mehmet Efendi'nin ismine başka belgelerde rastlanmamaktadır.

Şeyh Seyyid Ahmet Efendi (d.1846-ö.1912)

(Şeyhlik Dönemi 1876-1912)

Milli Kütüphane'de bulunan Şanlıurfa Şer'i Mahkeme Sicilleri 227 nolu defterin 427 numarasında kayıtlı H.1303 Receb (M.1886 Nisan) tarihli bir dava dilekçesinde geçen "...Divan Efendisi Vakfı'nın mütevellisi bulunan Mevlevî Şeyhi Seyyid Ahmet Efendi ibni el-Hacı Abdülhamid Dede, bidayet-i tevliyeti olan doksan üç (H.1293) senesinden beri...." cümlesinden Seyyid Ahmet Efendi'nin ve babası Abdülhamid Efendi'nin Mevlevî şeyhi olduğu ve Seyyid Ahmet Efendi'nin Divan Efendisi Vakfı'nın mütevelliliğine H.1293 (M.1876) tarihinde tayin edildiği anlaşılmaktadır. Zürriyet vakıflarında mütevelliliğin babadan oğula geçtiği düşünülecek olunursa Abdülhamid Efendi'nin M.1876'da vefat ettiği, oğlu Seyyid Ahmet Efendi'nin hem vakfın mütevelliliğine hem de Mevlevî Şeyhliği görevlerine tayin edildiği ortaya çıkmaktadır. Şanlıurfa Nüfus Müdürlüğü'ndeki bir defterde Seyyid Ahmet Efendi'nin Hicri 1262'de doğduğu, 1338'de vefat ettiği, kardeşi H.1265 doğumlu Hacı Mustafa Efendi'nin de Mevlevî Şeyhi olduğu kayıtlıdır. Yine nüfus kayıtlarına göre bu kardeş şeyhlerin babaları Hacı Abdülhamid, anneleri Hacı Aşşedir. Şanlıurfa mezarlıklarında yapmış olduğumuz araştırmalar sırasında Mevlid-i Halil Camii haziresinde bir Mevlevî mezarı tespit edilmiştir.

Aynı aileden 5 kişinin defnedildiği bu mezarın şahidelerdeki yazılardan anlaşıldığına göre bu mezara sırasıyla H.1279 (M.1862) yılında Ramazanağazade Halil Ağa, H.1313 (M.1896) yılında Ramazanağazade Muhammed Arif Efendi bin es-Seyyid Ramazan Ağa, H.1337 (M.1919) yılında Hacı Abdülhamid Dede'nin kızı Ramazanağazade Muhammed Efendi'nin hanımı Zemzem Hatun, son olarak da Miladi 27.7.1956 tarihinde

18) Seyyid Ahmet Efendi-1904

Urfa Mevlevî Şeyhi Hacı Hasan Döner defnedilmişlerdir. Mezarın baş kısmındaki şahidenin arka cephesinde Latin harfleriyle yan olarak yukarıdan aşağıya doğru iki satır halinde “Urfa Mevlevî Şihî Hac Hasan Döner-Ölümü 27.7.1956” yazılıdır. 1940’lı yıllarda Mevlevîhâne Külliyesi yıktırılıp yerine dükkânlar inşa edildiği sırada kabristan da ortadan kaldırıldığından, 1956’da vefat eden son Mevlevî Şeyhi Hasan Dede Mevlid-i Halil Camii haziresindeki yukarıda sözünü ettiğimiz mezara defnedilmiştir.²³

Konya Mevlevîhânesi Müze Arşivi’nde bulunan bir belgede Seyyid Ahmed Dede, Urfa Mevlevîhânesi ile ilgili Konya Mevlevîhânesi Âsitânesi’ne şu bilgileri sunmuştur: “Meşîhât, sertabbâh, türbedâr, neyzen, mesnevîhânlık ve bilumum mûsikî aşinâ muhibbânımızdan Hacı Saîd Ağâzâde Müslim Sıdkî Efendi var ise de hiçbir hizmet tâlibi olmayıp, ancak intisâb ve muhibbanlıkla iktifâ etmektedir. Emr-i âlilerinin vurudundan önce de dergâhta Padişahımız ve selâmet-i vatan ve ehl-i iman için duâ olunmaktadır. Mevlevîhâne’de görevli olarak, 1268/1852 yılında dergâha gelen Osman Dede, 1264/1848’de dergâha intisâb eden biraderim Hacı Mustafa Dede, 1279/1862’de dergâha intisâb eden na’tân Hacı Abdullah Dede, 1285/1868 tarihinde intisablı Mesnevîhân Müslim Dede olup bunlardan hiçbirisi bir âsitânede çile çıkarmamışlardır. Ulûm-ı lâzime ve hizmet-i âdâb-ı meşîhati öğrenmek için Hüseyin dâî’lerini âsitâne-i âliyyeye gönderilmesi düşünüldükçe, daha önce de arzettiğim gibi hizmet-i aciziye diğer Hâsan dâîleri icrâyâ mukâdder ise de mümâileyh Hâsan dâîlerinin hizmet-i askeriyyeye duhûl eylediğinden âsitâne-i âliyyeye gelmesi emr-i âliye-i mün’imânelerine vâbestedir.”²⁴

Urfa Mevlevîhânesi şeyhlerine maaş bağlanması ile ilgili bir diğer belge (BOA, Dos No: 30, G. No: 47, Fon Kodu: Y.P.R.K.U.M. 28/31, 1312) M. 30.08.1894 tarihli olup “Urfa Mevlevî Tekkesi’nde irşad görevi yapan Seyyid Ahmed Dede’ye maaş tahsis” edilmesi konusundadır.²⁵

219 Nolu Şer’iyye Sicili Defteri’nde kayıtlı, 331 nolu ve H.16 Safer 1312 (M.19 Ağustos 1894 tarihli belge; “Medine-i Urfa mahallâtından Mahkeme Mahallesi ahalisinden Urfa Mevlevihanesi Vakfı’nın mütevellisi ve post-nişini E’ş-şeyh E’l-hacc E’s-Seyid Ahmed Efendi bin E’ş-şeyh E’l-hacc ‘Abdu’l-hamid Dede...”²⁶ şeklinde devam eden bir vekâlet mevzusu yer almaktadır. Burada Mevlevîhâne Vakfı’nın mütevellisi olduğu belirtilen Hacı Seyid Ahmed Efendi’nin açtığı davada Urfa’nın Mevlüd Halil Mahallesi’nden İbrahim Halil bin Baba Abeş’i vekil tayin ettiği hususu yer almaktadır.

19) Şeyh Seyyid Ahmed Efendi
Foto: Bruno Henschen-1903

218 Nolu Şer'iyye Sicili Defteri'nde kayıtlı, 697 nolu ve H.5 Safer 1313 (M.28 Temmuz 1895) tarihli belgede; "... Urfâda kâin Celâliye Vakfı Mütevellisi Hacı Seyyid Ahmed Dede hazır olduğu halde Urfâ'nın Mahkeme Mah. Haffâf Hacı Veli b. İbrâhim muvâcehesinde Urfâda kâin Celâliye Vakfı'ndan Haffâfhâne nâm mahalde vâki'..."²⁷ şeklinde bir bilgi yer almaktadır.

Burada Hafafhâne'de Mevlevîhâne'ye ait iki dükkânın kira ihtilafında şahitlik yapan Mevlevî Hacı Seyyid Ahmet Dede'nin ismine rastlanmaktadır. Aynı ihtilafın davalısı olan Hacı Veli'nin mahkemeye şahit olarak bildirdiği Mahmud'dan bahsedilirken, "... merkûm Hacı Veli şâhidan merkûmandan merkum Mahmud Mevlevîhâne'de şehrevi 18 k. ücretle dünbelek çalar..." denilmektedir. Bu bilgiye göre o yıllarda Mevlevîhâne'de Mûsikî Heyeti'nin (Mutripler) olduğu ve Mahmud'un aylık 18 kuruş ücretle Mevlevîhâne'de dümbelek (Kudüm) çaldığı anlaşılmaktadır.

(Not: Burada geçen "Haffâf" kelimesi ile "Kavaf" aynı anlamda yani Ayakkabıcı demektir. 1950'li yılların başlarında Kasap Pazarı'nın kuzeye doğru uzantısında ve Mevlevîhâne bahçesi içinde üstü kapalı Kavafhane vardı. Bahsedilen Haffâfhane ile belirttiğimiz Kavafhane aynı yer olmalıdır.)

218 Nolu Şer'iyye Sicili Defteri'nde kayıtlı, 833 nolu ve H. 7 Şaban 1313 (M. 23 Şubat 1896) tarihli belgede; "... husûsat-i muharrerenin bi-tamâmihâ icrâ ve ifasına nefsi-i Urfa kasabasının Karameydan Mahallesi'nde sâkin Mevlevî Dergâh-ı şerifi postnişini es-seyyid el-Hac Ahmed Ef. b. Abdullahı vekâlet-ı mutlaka-i sahiha ile kabulüne..., işbu mahalle şerhle tahrir kılındı 7 Şaban 1313 el-dâî hadim el-fukara postnişin-i seccade-i Mevlevî es-Seyyid Ahmed Vahdi tamme'l-kelâm li-hâza makam Muhammed Nuri b. Yusuf el-Mevlevî hilafe-i Medine-i Urfa gaferallâhü leh..."²⁸ şeklinde bir bilgi yer almaktadır. Burada Darende ahalisinden ve Urfa Sancağı'nda bulunan Hüseyin Paşa Vakfı evladından Abdullah oğlu Muhammet Namık Efendi'nin mahkemede kendisini temsilen vekâlet icra etmesi için Urfa Kasabası'nın Karameydanı Mahallesi sakini Mevlevî Dergâhı Postnişini Seyyid el-Hac Ahmed Efendi'yi vekil tayin ettiği yer almaktadır.

218 Nolu Şer'iyye Sicili Defteri'nde kayıtlı, 39 nolu ve H.19 Ramazan 1313 (M.4 Mart 1896) tarihli belgede; " Hamavizâde Ahmed Paşa'nın Rızvâniye Vakfı ile be nâm vakfının bi'l-meşruta ba berât-ı şerif-i alişân hâlâ mütevellisi evlâd-ı vâkıf-ı mûmâ-ileyhden Mustafa Beg b. Halil Beg tarafından âtî'l-beyân husûsi taleb ve da'vâya ba hüccet-i şer'iyye vekil-i müsecceli Urfâ'nın Tuzeken Mah. Ahmed Ef. b. Muhammed ile kezâlik

20) Hüseyin Hüsamettin Dede-Hac Seyyid Ahmet Dede-Hac Hasan Selahaddin Dede, Mustafa Dede'nin oğlu Aziz Döner (Foto: Frère Raphaël [de Ninive]-1904)

Urfâda kâin tevliyet ve fazla gallesi evlâdiyete meşrut Hüseyin Paşa vakfının bi'l-meşruta hâlâ mütevellisi Sivas vilâyet-i celîlesi dahilinde kâin Darende kazası ahalisinden olan vakıf-ı mûmâ-ileyhden Faik Beg b. Abdullah tarafından dahi âtî'l-beyân husûsî taleb ve da'vâya ba hüccet-i şer'î vekil-i müsecceli Urfâ'nın Mahkeme Mah. Mevlevî Seyyid Ahmed Ef. b. Abdulhamid Dede'den herbiri medine-i mezbûre mahkeme-i şer'iyesinde mün'akid meclis-i şer'imizde Urfâ'nın Kavafhâne Çarşısı'nda kâin âti'z-zikir 2 bâb dükkân..."²⁹ şeklinde bir bilgi yer almaktadır.

Burada Rızvaniye ve Hüseyin Paşa Vakfı'nın müşterek oldukları Mevlevîhâne yanında yer alan Kavafhane Çarşısı'nda bulunan 54 adet dükkândan 2'si için açılan bir dava hakkında; Urfa Rızvaniye Vakfı Mütevellisi Hamevizade Halil Beg oğlu Mustafa Beg'in Tuzeken Mahallesi'nden Muhammed oğlu Ahmet Efendi'ye ve yine Darende Kazası ahalisinden Abdullah oğlu Faik Beg'in Mahkeme Mahallesi'nde oturan Mevlevî Abdülhamid Dede oğlu Seyyid Ahmet Efendi'ye vekâlet verilmesi hususu yer almaktadır.

Seyyid Ahmed Dede, şeyhliği döneminde H.1327/M.1911'de Semâhâne, harem dairesi, derviş hücreleri, şeyh odası ve dükkânlarıyla beraber külliye'nin tamamen yıkılmaya yüz tuttuğu durum; Urfa Mutasarrıfı tarafından yazılan bir mektupla Konya Çelebisi'ne detaylı tamir keşfi krokisiyle gönderilerek acil tamire ihtiyacı olduğu bildirilmiştir. Tamiri için 78.914 kuruş gerektiği yapılan keşif sonucu tespit edilmiş ve tamir edilecek mekânlar belirlenerek masrafları tek tek çıkarılmıştır.³⁰ Bu belgede külliye'nin yapı bilgileri detaylı şekilde verilmiştir.

1911 tarihli belgede yer alan masârif cetvelinde çarşıda ve dergâhın alt katında bulunan 47 küçük dükkân ile Urfâdaki 3 küçük bağ-bahçenin icarlarından oluşan Mevlevîhâne'nin geliri 19.742 kuruş, gideri ise 19.743 kuruş olarak belirtilmiştir.³¹

Akademisyen Sezai Küçük, "Mevlevîliğin Son Yüzyılı" kitabında Urfa Mevlevîhâne'sinde Postnişin Dedeler şu şekilde belirtilmiştir: "1327/1911 yılında Mevlevîhâne'de Postnişin olan Seyyid Ahmed Dede'nin Dergâh tarihi ile ilgili verdiği bilgilere göre; dergâhta meşihat ve vefat tarihleri bilinmemekle birlikte postnişin olanlar Ali Haydar Dede, İbrahim Ağa'nın mahdumu Hacı Sıddık, Muhammed Dede, Baki Dede, Salih Dede, Şeyh Yusuf Dede, vekâleten bulunan Konyalı Osman Dede ve babası Abdulhamid Dede; bunlardan Ali Haydar Dede Semâhânede diğerleri ise Hamuşan'da medfun bulunmaktadır."³²

21) Urfâ Mevlevîhânesi'nde Seyyid Ahmet Dede, Semâzenler ve Dervîşler / Fotoğraf: Frère Raphaël [de Ninive]-1904

1912 yılında postnişin olan Seyyid Ahmed Dede Efendi, Konya Çelebisi'ne gönderdiği H. 29 Kânunuevvel 1327 (M. 11 Ocak 1912) tarihli mektupta Mevlevîhânenin vakfiyesinin bulunmadığını ve kuruluş tarihinin bilinmediğini, ilk bânisinin Hacı İbrâhim Ağa, ikinci bânisinin Paşa rütbesine yükseltilerek H.1135/M.1722-23 yılında Rakka (Urfa) Valiliği'ne tayin edilen Dârendeli Hüseyin Paşa olduğunun rivayet edildiğini bildirmektedir. H.1135'te (1722-23) paşa rütbesine yükseltilerek Urfa Valiliği'ne tayin edilen ikinci bâni Dârendeli Hüseyin Paşa, Karameydan mevkiinde 1141 (1728-29) yılında Hüseyin Paşa Câmii'ni yaptırmıştır. Bu cami ile aynı yıllarda inşa ve tamir edilen Hızanoğlu Camii ve mevlevîhâne benzer mimarî özelliklere sahiptir. Üç yapının da sekiz kasnaklı, tromplu, tek kubbeli kare planlı şemalarından ve benzer taş işçiliğinden hareketle, mevlevîhânenin de 1141 (1728-29) yılında inşa edildiği ve aynı ustaların elinden çıktığı söylenebilir. Ancak cami oldukları için Hüseyin Paşa ve Hızanoğlu Camilerinin son cemaat yeri, minaresi ve minberi vardır. Yalnız bir semâhane şeklinde tasavvur edildiğinden mevlevîhânenin son cemaat yeri, minaresi ve minberi bulunmamaktadır. 1912 yılında postnişin olan Seyyid Ahmed Dede Efendi, Konya Çelebisi'ne gönderdiği H. 29 Kânunuevvel 1327/M. 11 Ocak 1912 tarihli mektupta mevlevîhâne tarihiyle ilgili verdiği bilgiler ve arşiv kayıtlarına göre Mevlevîhâne'nin meşihatında bulunan postnişinler şunlardır: Hacı Abdülhamid Dede Efendi (1720-1876), Ali Haydar Dede Efendi, ilk bânisi Hacı İbrâhim Ağa'nın oğlu Hacı Sıddık Dede Efendi, Muhammed Dede Efendi, Bâkî Dede Efendi, Sâlih Dede Efendi, Yûsuf Dede Efendi, Konyalı Osman

Dede Efendi ve babası, Abdülhamid Dede Efendi (?-1874), Abdülhamid Dede'nin oğlu Seyyid Ahmed Dede Efendi (d.1846-ö.1912), Abdülhamid Dede'nin diğer oğlu Mustafa Dede Efendi (1849-?), Seyyid Ahmed Dede Efendi'nin oğlu Hüseyin Hüsameddin Dede Efendi (?-1920), Ahmed Dede'nin diğer oğlu Hasan Vahab (Döner) Dede Efendi (1900-1956).³³

Seyyid Ahmed Dede Efendi'nin yerine 1913 yılında Hüseyin Hüsameddin Dede'nin postnişin olduğunu yazışmalardan anlıyoruz. Seyyid Ahmed Dede ise 1912 yılında vefat etmiş olabilir. Urfa Nüfus Müdürlüğü'ndeki kayıtlarda ise vefat tarihi 1922 olarak yer almaktadır. Vefat tarihi, yakınlarının beyanı ile nüfus kayıtlarına daha sonraki bir tarih olarak yazılmış olabilir. Seyyid Ahmed Dede'nin yaklaşık 40 yıl Urfa Mevlevîhânesi Postnişinliği yaptığı anlaşılmaktadır.

Seyyid Ahmed Dede Efendi'nin postnişin olduğu 1874-1912 yılları arasında tahminen 1900'lerin başlarında çekilmiş ve Urfalı Mevlevîlerin topluca yer aldığı Mevlevîhâne'nin son dört postnişininin bir arada görüldüğü iki fotoğraf elimizde bulunmaktadır.³⁴

Belge 2) Seyyid Ahmet Dede Efendi'nin 11.01.1912'de Konya Çelebisine Gönderdiği Mektup.
Kaynak: Konya Mevlâna Müzesi Arşivi Zarf 50-03

Hüseyin Hüsameddin Dede (d.1892-ö.1920)

(Şeyhlik Dönemi: 1913-1920)

1912 yılında Seyyid Ahmed Efendi'nin vefatı üzerine oğlu Hüseyin Hüsameddin Efendi şeyh olmuştur.

Hüseyin Hüsameddin Efendi 10 Aralık 1913 (27 Teşrîn-i Sâni 1329) tarihinde “Hüseyin Hüsameddin el-Mevlevî” mührüyle Urfadan Âsitâne'ye gönderilen mektupta; dergâhın gelirinin az olduğu, merhum pederinin de sekiz bin küsur kuruş borç bıraktığını, bu borçların büyük bir kısmının ödendiğini, hücre-i fakîrânesinin mertekli (ağaç direkli tavan) olup çürüdüğü, altında oturmanın tehlikeli bir hal aldığı, başka bir hücrelerinin de olmadığı, bu nedenle 1.450 kuruş harcayarak hücrenin çatısını kiremit yaptırdığını ifade etmiştir.³⁵

Urfalı Sedat Saraç arşivindeki belgede Hüseyin Hüsameddin Mevlevî Şeyhi'nin adına üzerinde tarih olmayan bir tebrik kartında rastlamaktayız. Urfa eşrafından Mehmet Reşit Saraç Efendi'ye (ö.1946) hitaben yazılan bu tebrik kartında “Hüsameddin Hüseyin, Hadimü'l-fukaraü'l-Mevlevîye-Urfa” notu bulunmaktadır.

Şeyh Hüseyin Hüsameddin Dede'nin 5 dervişiyle beraber 1915 yılında Şam'a giderek 47 Mevlevîhâneneden gelenlerin oluşturduğu “Mücâhidîn-i Mevlevîyye Alayı”na katıldığı da kaynaklarda anlatılmaktadır. Hüsameddin Hüseyin Dede 1920 yılında Urfa Kurtuluş Savaşı günlerinde bir gece atıyla bir yerden gelirken nasıl olduğu belirlenemeyen bir kurşunla şehit olmuştur.³⁶ Bu sebeple post duasında “Şehid-i maktûl-i ma'lûm Hüseyin Hüsameddin Dede” diye zikredilir.

Belge 3) Hüseyin Hüsameddin Efendi'nin Tebrik Kartı (M. Karakaş Arşivi)

Hacı Hasan (Döner) Dede (d.1900-ö.1956)

(Şeyhlik Dönemi: 1920-1925)

22) Hacı Hasan (Döner) Dede
(Asaf Döner Arşivi)

Son Mevlevî Şeyhi Hasan Efendi 1900 yılında Urfâda doğmuştur. Babası Şeyh Seyyid Ahmet Efendi'dir. Annesi Emine Hanım'dır. Kardeşi Urfa Mevlevî Şeyhi Hüseyin Hüsameddin Efendi'nin 1920 yılında Urfa Kurtuluş Savaşı günlerinde şehit olması üzerine, Seyyid Ahmed Efendi'nin 1900 doğumlu ikinci oğlu Hasan Efendi Mevlevî Şeyhi olmuştur.³⁷

Hasan Efendi, Minteha Hanım ile (d.?-ö.1933) evlenmiş; Sıdika (1923-1926), Nevzat (1926-2002), Pakize (1929-2010) ve Halil Asaf (1932-...) isminde 4 çocuğu olmuştur. Minteha Hanım 1933'te vefat edince Safiye (Çelen) Hanım (1906-1977) ile evlenmiş 1 erkek çocukları olmuş ancak çok küçük yaşta vefat etmiştir.

Mevlevîhâne'nin son şeyhi olan Hâsan Dede 1925 yılında tekkeler kapatılana kadar 1920-1925 yılları arası 5 yıl şeyhlik yapmıştır. Mevlevîhâne kapatıldıktan sonra külliye önce Vakıflar İdaresi'ne daha sonra da Urfa Belediyesi'ne devrolmuştur. Semâhane dışındaki yapılar 1940-1950 arasında belediyece istimlak edilip yıkılmıştır. Sadece Mevlevî Dervişlerinin ev olarak kullandıkları hane, Hacı Hasan Döner Efendi'ye bırakılmıştır. Vefatına kadar bu evde yaşamıştır.

Mevlevîhâne'nin kapatılmasından sonraki yıllarda Urfâda sadece Şeb-i Arûs ve tasavvuf geceleri adı altında, Mevlânâ'yı anma ve Kur'an-ı Kerim okumaları ile bazı geceler tertip edilmiştir.

Hacı Hasan Dede, 1934 yılında Soyadı Kanunu'nun çıkması ile Mevlevilikte icra ettikleri Semâ'dan dolayı "Döner" soyadını almıştır. 27.7.1956 tarihinde Urfâda vefat etmiş, Mevlid-i Halil Camii Haziresi'ne defnedilmiştir. Çocukları 1956 yılından sonra İstanbul'a yerleşmişlerdir.

Oğlu Ahmet Asaf Döner 1932 yılında Urfâda doğmuştur. İlk, orta ve teknik liseyi Urfâda tamamladıktan ilkokul öğretmenliği, Teknik Meslek Lisesi öğretmenliği yapmış, sonra Harita Kadastro Okulu'nu bitirip harita fen memuru olmuştur. Fatma Aliye Engin Hanım (1926-2002) ile evlenmiş, Hasan Ertan ve Hatice Gülten isminde 2 çocukları olmuştur. 1982 yılında emekli olmuş, İstanbul'da yaşamını sürdürmektedir. Ahmet Asaf Döner şiir, edebiyat, resim ve sporla ilgilenmiş olup şiir, özlü sözler ve aile bilgilerinin yer aldığı kitapları bulunmaktadır.

HURÛFÂT DEFTERLERİNE GÖRE URFA MEVLEVÎHÂNESİ'NE YAPILAN İMAM VE MÜDERRİS ATAMALARI

Vakıf yapılarındaki görevliler, mahkeme ve cemaat bünyesinde vazife yapan görevliler ile meslek gruplarına ilişkin atamaların harf sırasına göre tanzim edildiği defter serilerine “Hurûfât Defterleri” denilmektedir. Hurûfât defterlerinde atama kararları tutuldukları döneme ilişkin önemli bilgiler vermektedir. Bu defterler Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer almaktadır. Bu defterlerde atamayı yapan Kadı'nın ismi, vakıf yapısı ve atanan kişinin ismi gibi bilgiler yer almaktadır.

Urfa Mevlevîhânesi ile ilgili atamaların yer aldığı defterler ve sayfa numaraları şunlardır: VGMA Defter 1160, s. 188; 1119, s. 91; 1091, s. 25; 1128, s. 12; 1088, s. 49, 57, 59; 1090, s. 118; 548, s. 102; 1118, s. 75, 78.

Urfa Mevlevî Tekkesi Vakfı Görevli Atama kayıtları:³⁸ (1705-1816)

1. Ruha'da Hacı İbrahim nâm kimesne Mevlevîhâne Tekyesi'ni binâ ve vazîfe-i muayyenesiyle tedris şart idüb müderrîs lâzım olmakla Şeyh Yusuf'a inâyet. Şevvâl sene 1116.
(Urfâda Hacı İbrahim tarafından yaptırılarak müderris ataması şart kılınan Mevlevîhâne Tekkesi müderrisliğine lütuf ve ihsan olarak Şeyh Yusuf'un Şevval 1116 Hicri (Ocak 1705 Miladi) tarihinde atandığına dair berat özeti.)
2. Ruha'da vâki' Mevlevîhâne Evkafı'ndan almak yevmî bir akçe vazîfe ile nâzır Seyyid Abdullah kendi hüsn-i rızâsıyla sulbî oğlu Seyyid Mehmed'e kasr-ı yed ve ferağ etmekle vazîfe-i mersûmesiyle kadısı Mehmed arzıyla buyruldu. Şa'bân sene 1137.
(Urfâda bulunan Mevlevîhâne Vakfı'ndan karşılanmak üzere günlük 1 akçe ücret ile vakfın nâzırı/ denetçisi olan Seyyid Abdullah görevini kendi isteğiyle oğlu Seyyid Mehmed'e bıraktığından aynı ücret ile söz konusu göreve Şaban 1137 H. (Mayıs 1725 Miladi) tarihinde Kadı Mehmet arzıyla atandığına dair berat özetidir.)
3. Ruha'da vâki Mevlevîhâne'nin yevmî iki akçe ile imâmı olan Derviş İbrahim fevtinden pir rızâsı? Olmakla erbâb-ı istihkâktan es-Seyyid İbrahim Dede'ye kadısı İbrahim arzıyla inâyet. Cemâziyelâhir sene 1138.
(Urfâda bulunan Mevlevîhâne'nin günlük 2 akçe ücret ile imamı olan Derviş İbrahim'in ölümü üzerine lütuf ve ihsan olarak hak sahiplerinden Seyyid İbrahim Dede'nin Cemâziyelâhir 1138 H. (Mart 1726 Miladi) tarihinde Kadı İbrahim arzıyla atandığına dair berat özetidir.)

4. Ruha'da Mevlevihâne Tekyesi Vakfı'nın beş akçe ile kâtibi olan Muhammed kasr-ı yedinden karındaşı Derviş İshak Mevlevî'ye fârığın berâtı mûcibince inâyet. Cemâziyelâhir sene 1140.
(Urfâda Mevlevihâne Tekkesi vakfının 5 akçe ücret ile kâtibi olan Muhammed görevi bırakarak yerine inayet ve ihsan olarak kardeşi Derviş İshak Mevlevî'ye görevi devredenin berâtı ile Cemazi-yelahir 1140 H. (Şubat 1728 Miladi) tarihinde atandığına dair berat özetidir.)
5. Ruha'da Mevlevihâne'nin iki akçe ile Derviş İbrahim mahlûlünden imâmı Seyyid İbrahim'e tecdîd. Ramazân sene 1143.
(Urfâda Mevlevihâne'nin 2 akçe ücret ile imamı olan Derviş İbrahim'den boşalan göreve yeniden verilen berat ile Seyyid İbrahim'in atandığına dair Ramazan 1143 H. (Nisan 1731 Miladi) tarihli berat özetidir.)
6. Ruha'da Mevlevihâne Vakfı'ndan almak üzere babası Seyyid Abdullah ferağından bir akçe ile nâzır Seyyid Muhammed'e tecdîd. Rebîülâhir sene 1148.
(Urfâda Mevlevihâne Vakfı'ndan karşılanmak üzere vakfın nazırı olan Seyyid Abdullah'ın görevi devretmesi üzerine günlük 1 akçe ücret ile nezaret görevinin yeniden Seyyid Muhammed'e verildiğine dair Rebîülâhir 1148 Hicri (Eylül 1735 Miladi) tarihli berat özetidir.)
7. Ruha'da Mevlevî Tekyesi'nin iki akçe ile imâmı olan İbrahim fevt olmakla fukarayı dervişândan Ataullah'a kadısı Seyyid Abdülkerim arzıyla buyruldu. Muharrem sene 1154.
(Urfâda Mevlevî Tekkesi'nin 2 akçe ücret ile imamı olan İbrahim'in ölmesi üzerine fakir dervişlerden Ataullah'ın, Ruha Kadısı Seyyid Abdülkerim arzıyla Muharrem 1154 Hicri (Mart 1741 Miladi) tarihinde atandığına dair berat özetidir.)
8. Ruha'da Mevlevihâne Vakfı'nın nâzırı Seyyid Abdullah'a tecdîd. Şehr-i Şa'bân sene 1168.
(Urfâda Mevlevihâne Vakfı'nın nazırı/denetçisi olan Seyyid Abdullah'ın aynı göreve yeniden atandığına dair Şaban 1168 Hicri (Mayıs 1755 Miladi) tarihli berat özetidir.)
9. Ruha'da Mevlevihâne Tekyesi'nde beş akçe ile imâm olan Şeyh Ataullah bilâ-veled fevt mahlûlünden Seyyid Mehmed'e nâibi Seyyid Mehmed Mesud arzıyla tevcîh. 25 Ramazân sene 1209.
(Urfâda Mevlevihâne Tekkesi'nde 5 akçe ücret ile imam olan Şeyh Ataullah çocuksuz ölmesi üzerine boşalan göreve Urfa Naibi Seyyid Mehmet Mesut arzıyla Seyyid Mehmed'in atandığına dair 25 Ramazan 1209 Hicri (Mart 1795 Miladi) tarihli berat özetidir.)

10. Ruha'da Mevlevî Tekyesi Evkafı'nın kitâbeti kimesne üzerinde olmayub lâzım olmakla Mehmed'e kadısı Ebubekir arzıyla tevcih. Safer sene 1229.

(Urfâda Mevlevî Tekkesi Vakfı'nın kâtiplik görevi kimsenin üzerinde olmadığından ve bir kâtibin atanması gerektiğinden Urfa Kadısı Ebubekir arzıyla yeniden Mehmet'in atandığına dair Safer 1229 Hicri (Ocak 1814 Miladi) tarihli berat özetidir.)

11. Ruha'da Mevlevî Tekyesi Evkafı'nın bir akçe ile kâtibi Mehmed'e dört akçe daha zam olunub beş akçe ile nâibi Süleyman arzıyla tevcih. Zilkade sene 1231.

(Urfâda Mevlevî Tekkesi Vakfı'nın 1 akçe ücret ile kâtibi Mehmed'in maaşına 4 akçe daha zam yapılarak 5 akçe ücret ile Urfa Naibi Süleyman arzıyla Zilkade 1231 Hicri (Eylül 1816 Miladi) tarihinde yeniden atandığına dair berat özetidir.)

MEVLEVÎHÂNE KABRİSTANI'NDA MEDFÛN DEDELER VE YAKINLARI

Dr. İlhan Palalı'nın tespitine göre; Şeyh Hasan Efendi ve Ali Haydar Dede hariç Hacı Sıddık Dede, Şeyh Salih Dede, Muhammed Dede, Baki Dede, Şeyh Yusuf Dede, Konyalı Osman Dede, Abdulhamid Dede, Şeyh Ahmed Dede, Hüseyin Dede gibi Urfa Mevlevîhânesi Şeyhleri hamuşanda medfun idiler. 1925'de Mevlevîhânelerin kapatılmasından sonra külliye bahçesinde bulunan mezarlık 1940'larda yıkılarak üzeri toprakla örtülmüştür. Bu mezarların başka bir yere nakledilip edilmediği bilinmemektedir.³⁹ Semâhane'nin kuzeydoğusunda kalan mezarlık yeri 1940'larda yapılan dükkânların altında kalmıştır. 2003 yılında yapılan düzenlemede dükkânlar yıkılmış olup Mevlevîhâne Cami'sinin avlusuna katılmış, ancak toprak altında kalan mezarlık ortaya çıkarılmamıştır.

Ahmet Asaf Döner'in anlattıklarına göre bu mezarlıkta; Urfa Mevlevîhânesi'nin şeyhlerinden Şerîf Hüseyin Dede, Sâlih Dede, Hacı Hüseyin Dede, Hacı Abdülhamid Dede ve eşi Ayşe Hanım, Seyyid Ahmed Dede ve eşi Emine Hanım, Abdulhamid Dede oğlu Mustafa Dede ve eşleri Hazıka Hanım ile Fatma Hanım, Abdulhamid Dede kızı Zeynep Hanım, Abdulhamid Dede oğlu Hüseyin Efendi, Hâsan Selahaddin Dede'nin eşi Mintaha Hanım, Buluntu Abdurrahman Efendi'nin Dedesi Hacı Mehmed Efendi medfûndur.

BAZI TESPİTLERİMİZ

Araştırmacı Yazar Mahmut Karakaş'ın tespitine göre, 1740'tan sonra Urfâda sadece dört kişinin Mevlevî şeyhliği yaptığı anlaşılmaktadır. Abdulhamid Dede, Seyyid Ahmet Efendi, Hüsameddin Hüseyin Efendi ile Hacı Hasan Efendi (Döner) Mevlevî Şeyhi olmuştur.

Şanlıurfâda Mevlevîliğin geçmişi ve tarihçesi ile ilgili tespit edebildiklerimiz şimdilik bu bilgilerdir. Bu belge ve bilgilerden anlaşıldığına göre Urfâda Mevlevîliğin 1650'lerde başladığı ancak Mevlevîhâ-

ne'nin inşasının 1740'da olduğu tahmin edilmektedir. 1925 yılında faaliyetleri kanunla sona erdirilmiştir. Mevlevîhâne Külliyesi 1740 ile 1940 arasında 200 yıl mevcut olup 1940'tan sonra Belediyece yıktırılıp sebze haline dönüştürülmüştür. Önce belediyece depo olarak kullanılan Semâhâne 1973'te VGM tarafından onarılıp camiye dönüştürülmüştür.

URFA MEVLEVÎHÂNESİ'NİN MÛSİKÎ VE ŞİİR YÖNÜYLE ŞEHİR KÜLTÜRÜNE ETKİSİ

Mevlânâ Celâleddin Rûmî'ye (ö. 672/1273) nispetle kurulan Mevlevî Tarikatı'na mahsus tasavvuf mûsikisine Mevlevî Mûsikîsi denir. Bu mûsikî, Türk dinî mûsikîsinin Câmî ve Tekke mûsikîsi şeklinde incelenen iki türünden Tekke Mûsikîsi'nin en mühim ve geniş dalını oluşturur.⁴⁰

Bazı eserlerde Mevlânâ'nın bir mûsikîşinâs, oğlu Sultan Veled'in (ö. 711/1312) de rebâbî ve bestekâr olduğu nakledilmektedir. Mevlevîliğin düşünce felsefesiyle Mevlevî Mûsikîsi ve semâ uyum sağlamıştır.

Tüm mevlevîhânelerde mûsikî faaliyetleri olduğu gibi Urfa Mevlevîhânesi'nde 200 yıl boyunca mûsikî faaliyetleri olmuştur. 1740-1925 yılları arasında yaklaşık 200 yıl faaliyetini sürdüren Urfa Mevlevîhânesi'nde icrâ edilen "Mevlevî Mûsikîsi"nin Urfa mûsikî kültürüne etkisi olmuştur. Mevlevîlik, Urfa'da birçok mûsikîşinâs ve tasavvuf müziği okuyucusu (hânende) yetişmesine vesile olmuştur. Şanlıurfa Mevlevîhânesi, ney, kûdüm, tanbur ve rebab üstatlarının yetişmesinde de etkili olmuştur.

Müzikolog Mehmet Özbek'e göre: "Şanlıurfa müziğini etkilemiş olan dinî mûsikî eserleri, Mevlevî tarikatı ürünleridir. Mevlevî Mûsikîsi, Şanlıurfa'da belli bir dönem yaşayarak özellikle şehir mûsikîsini etkilemiştir. Cumhuriyetle birlikte bütün yurttaki tarikat törenlerine son verilmesiyle Mevlevî mûsikîsi ve onun nezih sanat anlayışı Halk Mûsikîsi içinde yerini almış, bir topluluğun ve kurumun değil, bir milletin vicdanının sesi olmuştur."

Mevlânâ felsefesi, mistik bir rûha sahip olan Şanlıurfalıları kendine çekmiş; Urfa Mevlevîhânesi, saz, ses ve semânın yer aldığı bir "mûsikî meşkhânesi" olmuştur. Şanlıurfalı Mevlevîler, asırlar boyunca Mevlevî mûsikîsinin ilâhî nağmelerini en asil seslerle örmüşler ve en esrarlı duygularla üflemişlerdir. Mevlevîhâne, Şanlıurfa mûsikîsi esaslarının zamanla gelişmesini ve İstanbullu Mevlevî üstatlarının elinde olgunlaşan mûsikî edebiyatının Şanlıurfa'ya ulaşmasını sağlamıştır.⁴¹

Mevlevîhâne'nin Urfa halkıyla bütünleşip, şehir kültürüne ne denli etki ettiğini gerek dergâhın merkezi konumu ve gerekse Mevlevîliğin mûsikî ve semânın cezbedici yönü ile toplumlar üzerinde oluşturduğu tesir sayesinde, o dönemde buranın ilmî bir merkez olma vasfı taşıdığını ve kültürel dokuya önemli katkılar sağladığını görmekteyiz.

23) Semâzenler ve Dervişler. Ayaktakiler: Taha Efendi, Konyalı Misafir, Nüzhet Ömer, Mevlevî Şeyhi Hacı Seyyid Ahmet Efendi, Haydar Dede, Mehmet Emiroğlu (Mehmet Nabi Emiroğlu'nun Dedesi), Hacı Mustafa (Suphi Bireciklioğlu'nun Dedesi), Sikkeli Hacı Osman (Sikkeli Mustafa'nın Babası), Neyzen Kide Hafız (İsmail Şimşek 1867-1959), Ortadakiler: Konyalı Dede, Şevket Hafız, Hacı Süleyman, Kâzım Dede, Derviş Ali, Semâzen, Ezher Çiçek'in Dedesi. Oturanlar: Derviş Ezher (Çiçek-d.1894-ö.1966), Aziz Döner, Hasan Döner, Hüseyin Döner, Hacı Süleyman'ın Kardeşi, Kudümzen, Derviş Ahmet. (İsim bilgileri Ahmet Asaf Döner'den alınmıştır.) Fotoğraf: Frère Raphaël [de Ninive]-1904

Urfalılar için önemli bir yeri olan mûsikînin, bu Mevlevî dergâhı ile olan etkileşim sayesinde daha da renklendiğine, geliştiğine ve yaygınlık kazandığına inanmaktayız. Özellikle, Konya'dan desteklenen ve görevlendirilen Mevlevî müzisyenler sayesinde dinî ve din-dışı mûsikî alanında yeni formların icra edilmesine; Mevlevî Mûsikîsi'nde kullanılan ney, kûdüm, rebap ve tanbur gibi sazların öğrenilmesine imkân doğmuştur. Birer kültür taşıyıcıları, koruyucuları ve aktarımcıları olarak da Mevlevî Dervişlerinin toplum içerisinde oldukça aktif rol aldıklarını ve önemli vazifeler üstlendiklerini söyleyebiliriz. Neyzen Müslim Sıdkı Efendi, Neyzen Hacı Mustafa Dede, Naathan Hacı Abdullah Dede, Cürre Mehmet (hanende ve sazende), Tanburi Abdurrahman (?-1941), Kûdümzen Hacı Ahmet Efendi, Bozan Uzungöl (hanende), Neyzen İsmail Şimşek (Kıdey Hafız) gibi isimler Urfa Mevlevîhânesi'nden feyz alarak yetişmiş icracılardır.⁴²

Mevlevî Dervîşi Neyzen Kıdey Hafız (İsmail Şimşek) 1867 yılında Urfa'da doğmuş medrese tahsili yapmıştır. Tahsili bittikten sonra Urfa Mevlevîhânesi'ne devam ederek Müslüm Ağadan ney öğrenmiş ve yapılan Mevlevî Ayinleri'ne yıllarca "ney"i ile iştirak etmiştir. 1938 yılında Ulvi Cemal Erkin ve Muzaffer Sarısözen'in katılımıyla Ankara Devlet Konservatuvarı tarafından Urfa'da yapılan derleme çalışmalarında kendisinden kavalla bir Urfa havası kaydedilmiştir. 1943 yılında Ankara'ya giden heyette dâhil olarak Ankara Halkevi'nde ve Ankara Radyosu'nda verilen konserlere "ney"i ile iştirak etmiş,

24) Mevlevî Dervîşî Neyzen Kade Hafız
Foto: Fikret Otyam-1959 (ŞURKAV Arşivi)

gazete ve dergiler kendisinden takdirle bahsetmişlerdir. 1946 yılında 18 kişilik “Urfa Mûsikî Heyeti”nin yurt gezisine katılarak 2 ay süren bu gezide çeşitli illerde konserler vermişlerdir. 1950’li yıllarda Yusuf Paşa Camii müezzinliği yapmış, ayrıca Urfa Mûsikî Cemiyeti çalışmalarına da katılmış, 1959 yılında Urfa’da vefat etmiştir.

Mevlevî Mûsikîsi, Mevlevîliğin vazgeçilmez unsurlarından biridir. Şanlıurfa’da bir kısım insanlar tarafından benimsenen Mevlevîlik, yayıldığı bütün coğrafyada olduğu gibi burada da mûsikî kalitesinin artmasına, hânende ve sâzendelerin yetişmesine sebep olmuştur. Şanlıurfa’da ney ve kudüm gibi enstrümanlar, Mevlevîlik sayesinde öğrenilmiş ve kullanılmaya başlamıştır. Mevlevî mûsikîsi, Şanlıurfa’da belli bir dönem yaşayarak özellikle şehir mûsikîsini etkilemiştir.⁴³

Mevlevîhâne kapatılınca mûsikî ve mesnevi sohbetleri tamamen ev ortamlarına taşınmış; sıra geceleri adı altında toplanılarak Mesnevi okumalarına, mûsikî ve Semâ meşklerine devam edilmiştir. Son Mevlevî Şeyhi Hasan Efendi’nin oğlu Ahmet Asaf Döner de, çocukluğunun ve gençliğinin geçtiği Mevlevîhâne’deki harem dairesinde, babasının arkadaşlarıyla haftanın belirli bir gününde bir araya geldiğini ve sıra gecesi adı altında düzenli olarak bu toplantıların sürdüğünü nakletmektedir.⁴⁴

Mehmet Kurtoglu, “Mistik Urfa ve Mevlevîlik” başlıklı yazısında; “Urfa, esnaf arasındaki Ahi Evren ilişkisinden tutun da sıra geceleri geleneğine, musikisinden şiir ve edebiyatına kadar hep tasavvufi çizgiyi takip eder. Urfa’nın derin hoşgörüsü, çoğulculuğu, kucaklayıcı ve sahiplenici özelliği ile kendini en çok sanatsal anlamda dışa vurması yine bu tasavvuf kültüründen kaynaklanmaktadır” demektedir.⁴⁵

Mevlevîlik, Urfa’nın kültürel yapısına günümüze kadar tesir ederek etkisini özellikle şehrin “Mûsikî Geleneği”nde devam ettirmiştir. Urfa’da Mûsikî meclislerinde “makam seyri” ile icra edilen “Mûsikî Ahenkleri”nde (fasıllarında) “Mevlevî Mûsikîsi”nden örnekler geçmişten günümüze icra edilmektedir.

Mevlevîhâne kapatıldıktan sonra “Sıra Geceleri”nde bir araya gelen dergâh menşeli müzisyen dervişler veya dergâh ile ilişkisi olan Urfalı müzisyenler Mevlevîliği öylesine özümsemişlerdir ki; Mevlevîhâne’de dinsel boyutta dinledikleri ayinlerin sanatlı yapısını ve sözlerini, din dışı mûsikî alanına taşımış, Mevlevîhâne’deki klâsik üslubu muhafaza ederek gazel formunda icra etmişlerdir. Menşei Mevlevîhâne olan ve Hicaz makamında icra edilen gazel, güftesi Hz. Mevlânâ’nın Mesnevisi’nden alındığı için “Mesnevi Gazel” olarak adlandırılmıştır. Mesnevi’nin ilk on sekiz beyti ile icra edilmekte olan bu gazel, gerek sözleri gerekse icradaki üslubu açısından Mevlevîhâne’de icra edilen dini

mûsikînin bir anlamda din dışı mûsikîye yansımastır. Mesnevi Gazel icrasında yapılan makamsal geçkiler oldukça sanattır. Hicâz makamıyla başlanılan icra, Hüseyini makamına yapılan geçki ile devam etmektedir. Ardından Uşşak makamının yer aldığı bir bölüm icra edildikten sonra tekrar Hicaz makamına dönülerek karar edilmektedir. Arada “gezinti” adı verilen ve sadece enstrümanlarla çalınan bir kısa bölüm yer alır. Mesnevi Gazel içerisinde icra edilen bu bölüme de “Galata Gezintisi” ismi verilmiştir. Bunun Galata Mevlevîhânesi’ne yapılan bir atıf olduğunu düşünüyoruz.⁴⁶

Edebiyatçı M. Emin Ertan, Urfalı şair Hacı Abdi Efendi’yi (1857-1941) şöyle anlatmaktadır: “Mevlânâ’yı anlayan ve Mesnevî’sini doğru yorumlayan bir kişidir. Konumuz Urfa ve Mevlevîlik olunca, örneğini de Urfadan vermek gerekir. Bu şiiri Mevlevîlik kültürünün edebiyatımıza bir yansıması olarak anlamak ve ona göre yorumlamak gerekir. Şairimiz, Mevlevîliği ve Mesnevî’yi anlatan gazelinde Mevlânâ’nın ve Mesnevî’nin can damarına parmak basmakta, doğru anlamakta ve doğru anlatmaktadır. Gazelin bir beytinde:

*Her kelâmı muktebes âyât-ı Kur’ânîyeden
Hem ehâdis-i Rasûl-i Kibriyâ’yı muhtevi*

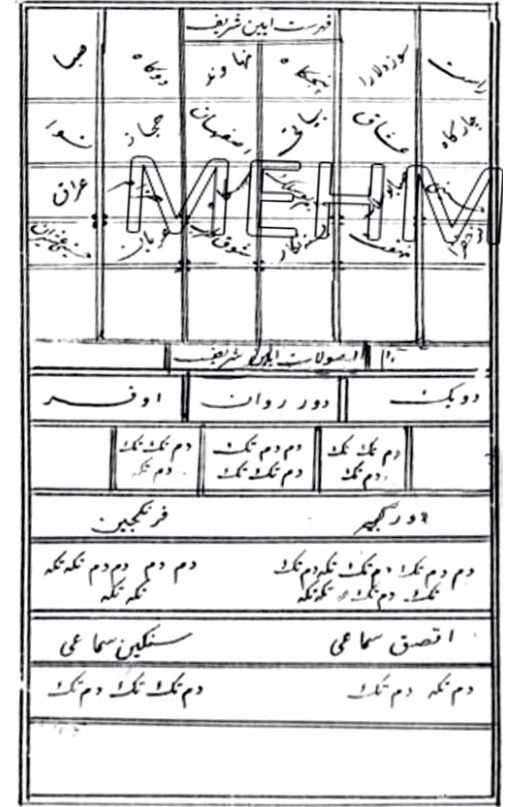
derken Hz. Mevlânâ’nın her sözünün Kur’ân-ı Kerim’den alındığını, ona dayandığını, onu anlattığını ifade etmeye çalışmıştır. İkinci dizede ise, Mesnevî’nin, Hz. Muhammed’in sözlerini, davranışlarını, hareketlerini ifade ettiğini, Kur’ân-ı Kerim’i nasıl yorumladığını anlatır. Şair, Müslümanlar için Mesnevî’nin çok önemli bir eser olduğunun altını çizer.

Bir başka beytinde Şair Abdi, Mevlevîliğin önemine dikkati çekerek:

*Bî- habersin ‘Abdi’yâ sen kendi nefsinden henüz
Mesnevî’nin künhüne vâkıfdır ancak Mevlevî*

diyerek, insanın kendini tanımada çaresiz kaldığını; Mesnevî’deki (gizli, derin sırları, insan gerçeğini, yaradılışın hikmetini) gerçekleri, ancak Mevlevîlerin anlayabileceklerini vurgular.⁴⁷

Urfalı Şair ve edebiyatçı Kemal Edip Kürkçüoğlu (1902-1977), Mevlevî tarikatı mensubudur. Tasavvuf tarihinin büyüklerine şiirler yazmıştır. Özellikle Mevlânâ’ya yazdığı şiir antolojilere ve edebiyat kitaplarına girmiştir. Prof. Dr. Mehmet Kaplan ‘Şiir Tahlilleri’ adlı iki ciltlik eserinde onun Dönüş Âlemi (Semâ) adını taşıyan şiirini yayınlayıp tahlil etmiş ve onu “Mevlevî Şiir Geleneği”ni en iyi şekilde temsil eden bir şair olarak nitelemiştir.⁴⁸

Belge 4) 1900’lerden sonraki yıllara ait olduğu tahmin edilen, “Urfa Mevlevihânesi Âyin-i Şerif Mecmuası”nın (el yazması defter) içinde yer alan bir sayfada Mevlevihâne’de icra edilen Âyin-i Şeriflerin mûsikî makamları ve usulleri yer almaktadır. (Mehmet Veysi Dörtbudak Arşivi)

DÖNÜŞ ÂLEMİ (Semâ) / Şiir: Kemal Edip Kürkcüoğlu

Cânlar, riâyet eyleyib erkâna, döndüler;
Tennûrelerle tâir-i perrâna döndüler.

Bir bir uyub imâma, duyub aşk ezânını,
Tekbîrlerle Kible-i cânâna döndüler.

Mollâ-yi Rûm, verdi semâ' emri anlara;
Cânlar da inkıyad ile fermâna, döndüler.

Şevk-i Şeb-i Arûs ile üftadeler, bakın!
Mestâne geldiler yine meydâna, döndüler

Âşıkların görünce şu bî-hûş hâlini,
Arş'ın bütün melekleri sekrâna döndüler.

Baş-kesdiler velîleri devrin huzûrda;
Hakk'ın Halîle sunduğu kurbâna döndüler.

Diz çökdüler önünde erenler kitâb açıb,
Bahs-i Ledûn'de tıfl-i debistâna döndüler.

Gördüm, huzûr-i Pîr'e gelib ağlayanları;
Derhâl açıldılar, leb-i handâna döndüler.

Etdim nigâh, edeble varıp yalvaranlara;
En bî-nevâ gedâları sultâna döndüler.

Bir demde hayret açları, hasret susuzları,
Hâkan imâretindeki mihmâna döndüler.

Dervâze-i niyâzında duran derd-mendler,
Dermân-i feyz-i Pîr ile Lukmâna döndüler.

Devlet-serâ-yi nâzı bulan nev-niyâzlar,
Âsûdegân-i Ravza-i Rizvâna döndüler.

Bir özge bâr-gâh arayan dil-harâblar,
Feyfâ-yi pür-serâbda atşâna döndüler.

Zulmetde çırpınanlar, ilâhî ziyâ ile,
Râh-i sedâdı seçdiler, im'âna döndüler.

*Mekşûf olunca sırr-ı usûl-i usûl-i dîn,
Nefs ü hevâ sapıkları im'âna döndüler.*

*Müşâklar, şua'ına Şems'in tutuldular;
Yaklaşmayın ki âteş-i sûzâna döndüler.*

*Mutribler uydular neye, gûyâ hezârler,
Tehlîl nağmesiyle gülistâna döndüler.*

*Mebhût olub Mukabele-i Mevlevîyyeden,
Münkirler ittikâ ile îmâna döndüler.*

*Bâd âba, nâr hâke hemen kıldı ser-fürû;
İblîs-şîmeler bile insâna döndüler.*

*Bakdım dönüb gelenlere, sandım misâl-i mevc,
Ummândan ayrılıb yine ummâna döndüler.*

*Der-gâh-i Pîre lâl girenler, Kemâl veş,
Hassân-i hoş-zebân-i sühen-dâna döndüler”*

1900'lerin başlarına ait fotoğrafta Urfâdaki Mevlevîler'in, ney, def ve kudüm çalgılarını kullandıkları görülmektedir. Dolayısıyla Urfa Mevlevîhânesi'nde bu çalgıların eğitimi de verilmiş olmalıdır.

Urfa Mevlevîhânesi'nin kapatılmasından sonra Mevlevîhâne'nin son şeyhi olan Hâsan Selahaddin Dede vefatına kadar Mevlevîliği, tasavvufi sohbetleri ve Mevlevîhâne'de icrâ edilen mûsikîyi evlerde toplandıkları sıra gecelerinde meşklerle devam ettirmiştir.

1990 yılında kurulan (ŞURKAV) Şanlıurfa İli Kültür Sanat ve Araştırma Vakfı bünyesinde, Mercan Özkan öncülüğünde 1994 yılında “Tasavvuf Mûsikîsi ve Semâzen Topluluğu” oluşturulmuş, 1997 yılı sonuna kadar birçok semâ töreni ve tasavvuf mûsikîsi programı gerçekleştirilmiş olup çok sayıda genç yetiştirilmiştir.

Sonuç olarak; Şanlıurfa'da yaklaşık 200 yıl boyunca insanlar tarafından benimsenen Mevlevîlik, yayıldığı tüm coğrafyalarda olduğu gibi Urfâda da mûsikî kalitesinin artmasına, hânende ve sâzendelerin yetişmesine vesile olmuştur. Şanlıurfa'da ney ve kudüm gibi enstrümanlar, Mevlevîlik sayesinde öğrenilmiş ve kullanılmaya başlanmıştır. Mevlevî Mûsikîsi, Urfâda belli bir dönem yaşayarak özellikle şehir mûsikîsini etkilemiştir. Bir dönemin konservatuar mahiyetindeki Mevlevîhânelerin tamamında olduğu gibi Urfa Mevlevîhânesi'nde de mûsikî faaliyetleri olmuştur. Zîra, “Türk Mûsikîsi”nin en büyük formu olarak kabul edilen Âyin-i Şerîf'in icrâsı için bir Mevlevîhâne'de neyzen, kudümzen ve âyin okuyucusunun ileri seviyede mûsikî bilgisine sahip olması gerekmektedir.⁴⁹

URFA MEVLEVÎHÂNE KÜLLİYESİ MÜŞTEMİLATI VE TAMİRATLAR

Mevlevîhâneler, genellikle büyük bir bahçe içerisinde Semâhane, bunun içinde veya bahçesinde Mevlevî şeyhlerinin medfun bulunduğu bir türbe, dervişlerin oturup yattıkları hücreler, şeyhin misafirlerini kabul ettiği selâmlık, şeyhin ailesinin oturduğu harem dairesi, dervişlerin yemek pişirme ve erzaklarının muhafazası için mutfak ve kiler, yeni başlayan dervişlerin Semâ çalışmaları yapmalarına mahsus Meşkhane'den müteşekkil bir külliye halindedir.⁵⁰

Haşimiye Mevkii'ndeki Urfa Mevlevîhânesi'nin yaklaşık 1300 metrekarelik bir arsa üzerine oturduğu ve 23×29,30 m ölçüsünde çift havuzlu, dikdörtgen planlı bir bahçe etrafında düzenlendiği görülmektedir. Bahçenin güneyinde 14x14 m. ölçüsündeki semâhâne ile onun batısına bitişik üstte iki oda ve bir salonu olan "L" planlı bir harem dairesi; bahçenin Hamam (Danakovan Hamamı) Caddesi'ne bakan kuzeyinde altta vakıf dükkânları, üstte bir salon, dört hücre ve 4,6x8,7 m ölçüsünde bir şeyh odası olan selâmlık dairesi; bahçenin doğusunda Hamam Caddesi üzerindeki vakıf dükkânlarına bitişik cümle kapısından girilen Bahçe Sokağı ile 5,5×4 m ölçüsünde hâmuşân (kabristan); bahçenin batısı duvarla kapalı olup kuzeydoğu ve güneybatı köşelerinden merdivenlerle çıkılan, "gezenek" adı verilen bir üst gezi alanı yer almaktadır.

Urfa Mevlevîhânesi'nin 1860 Yılı Tamiri

Urfa Mevlevîhânesi inşa edildikten sonra ilk tamirâtı, yaklaşık olarak 120 yıl sonra gerçekleşmiştir. Urfa ve Urfa'ya bağlı yerleşim birimlerindeki vakıflara ait 13 Mart 1858-12 Mart 1859 dönemine ait Muhasebe Defterinde belirtildiği üzere; Hameyn-i Şerifeyn Evkafı ile diğer vakıfların mahlûlât, ferâğ ve intikâlât gelirlerinden Evkâf Nezâreti adına tahsil edilen net 39.250 kuruş gelirden 13.000 kuruşu, irade-i seniyye ile Mevlevîhâne'deki dervişlere ait hücrelerin tamirâtıyla, ilk defa yapılacak olan Meydan Hücresi'nin masraflarına harcanması için ayrılmıştır. 19 Eylül 1860 tarihinde Evkaf Nezareti tarafından Meclis-i Vâlâ'ya sunulan bir tahrirde; herhangi bir keşif yapılmadan derviş hücrelerine 3.000 kuruş harcama yapıldığı bildirilmiş ancak, neden keşif yapılmadan tamirinin yapıldığı konusunda açıklama yapılmamıştır. Bunun üzerine yapılan harcamanın usulüne uygun hale getirilmesi için mahallinden (Urfa) açıklama (isti'lâm) istenmesine karar verilmiştir.⁵¹

24 Eylül 1861 tarihli mazbatada bu hususa açıklık getirilmiştir. Urfadan gönderilen açıklamada belirtildiğine göre; dervişlere mahsus odaların İrade-i Seniyye ile 10.000 kuruşa yapılması gereken tamirinin keşif masraflarının 3.000 kuruşu geçtiği, bu fazlalığın da Mevlevîhâne'nin temelinden itibaren aşındığı için tamamen yıkılmasının önüne geçmek amacıyla, irade-i seniyye ile tahsis edilen 10.000 kuruş (Tamirle ilgili yukarıda geçen ilk belgede, İrade-i Seniyye ile 13.000 kuruş ayrıldığı belirtilmişti.

25) Eski Urfa Mevlevihânesi (Mevlevihâne Cami)-1983

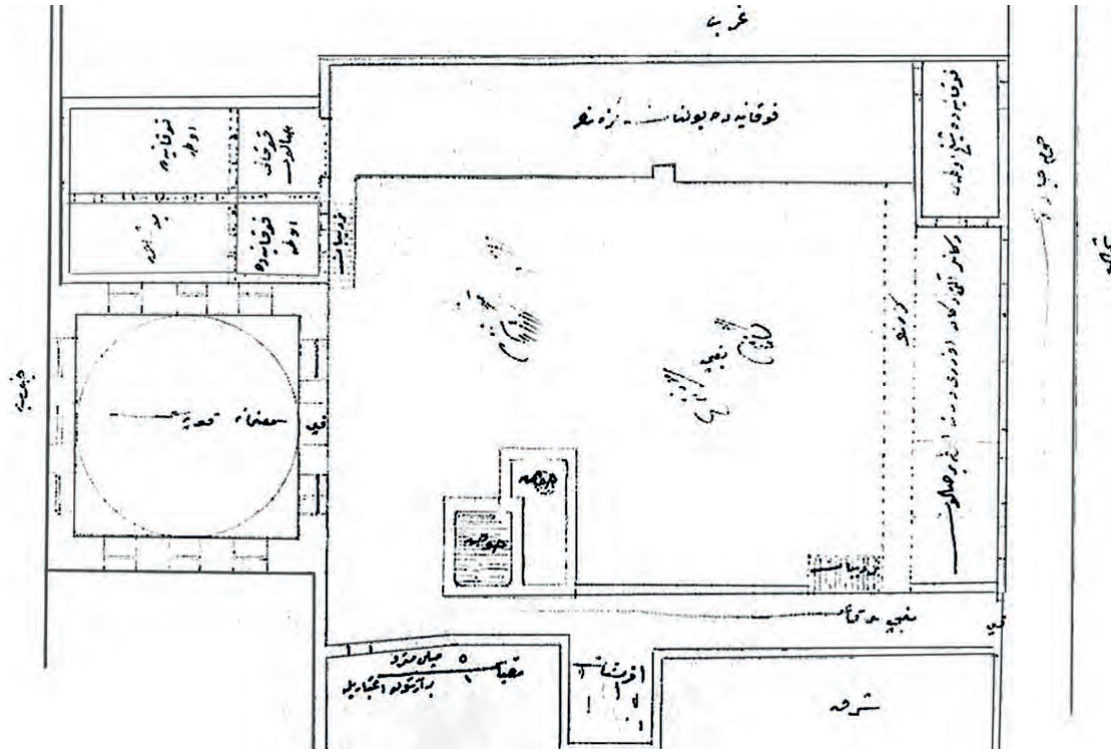
Muhtemelen bu ödeneğin 3.000 kuruşu gönderilmemiş) ile bazı ashâb-ı hayır tarafından yapılan yardımların yetersiz kaldığı, eksik kalan tamire muhtaç çoğu yerlerin yaklaşmakta olan kış münasebetiyle harap olmaması düşüncesiyle 3.000 kuruşluk harcamanın zorunlu olarak Urfâdaki evkafa ait gelirlerden yapılarak kapatıldığı açıklanmıştır. Mevlevihâne Vakfı'nın güçsüz olduğundan dolayı açık kalan 3.000 kuruşun Laleli Vakfı'na gider yazılarak muhasebesinin tesviyesi talep edilmiştir. Konu 23 Eylül 1861 tarihinde Evkâf Nezâreti tarafından Meclis-i Vâlâ-yı Âhkâm-ı Adliye'ye havale edilmiştir. 30 Eylül 1861 tarihinde yapılan görüşmede, mazbatadaki teklife uygun karar alınarak gereğinin yapılması için, tekrar Evkâf Nezâreti'ne havale edilmiştir. Mevlevihâne'de yapılan bu ilk tamiratta çok kapsamlı olmasa da, hem semâhâne hem de kuzey tarafta, ikinci kattaki derviş hücreleri elden geçirilmiştir.⁵²

Urfa Mevlevihânesi'nin 1911 ve 1912 Yılı Tamirat Talebi

Urfa Mevlevihânesi'nin ilk tamiratından yaklaşık elli yıl sonra 1911 ve 1912 yıllarında kapsamlı bir tamirata teşebbüs edilmiştir.

“Büyük çabalar sonucunda belediye mühendisi ile mimarının hazırlamış olduğu keşif ve tamir projesi ilgili makamlara sunulmuştur. Tamir girişimiyle ilgili ilk bilgi, Âsitâne'den (Konya Mevlevihânesi)

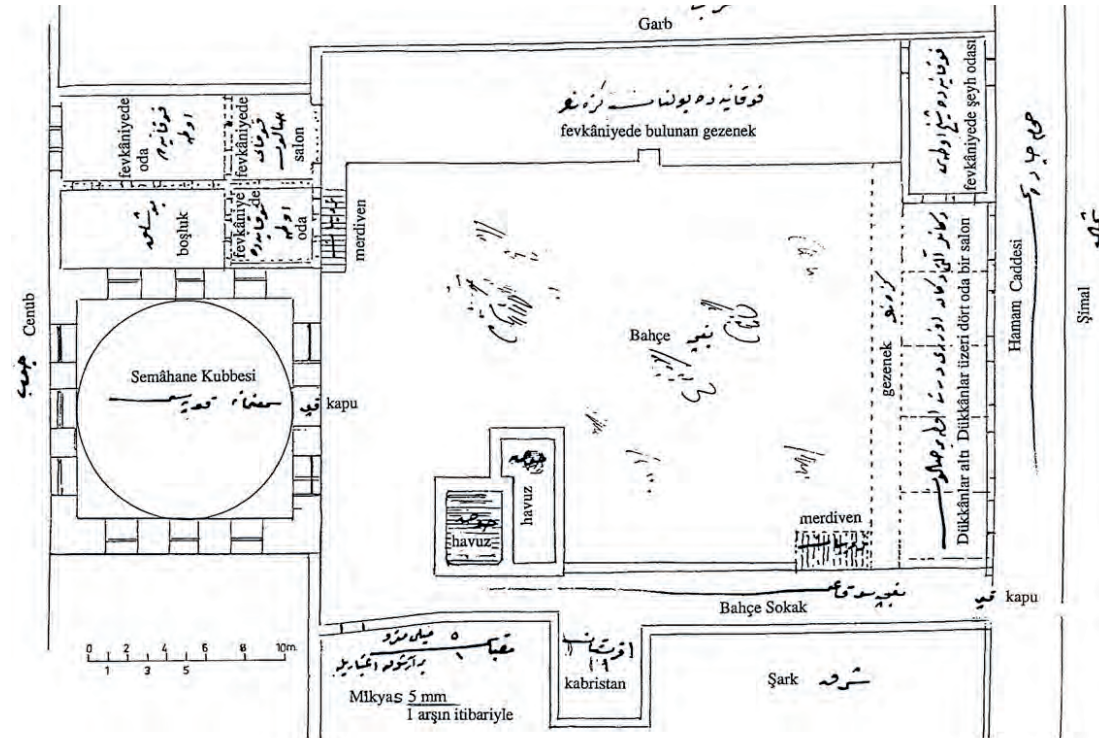
Urfa Mevlevîhânesi'ne gönderilen 16 Ekim 1911 (3 Teşrîn-i Evvel 1327) tarihli mektupta geçmektedir. Bu mektupta, Mevlevîhâne'nin gelir-gider durumu hakkında bilgi istenmiştir.⁵³ Bu mektuba Şeyh Seyyid Ahmed mührüyle 3 Kasım 1911 (21 Teşrîn-i Evvel 1327) tarihinde verilen cevapta; şu hususlara değinilmiştir: Harabe haldeki dergâhın tamir keşfi için her gün oğlu Hüseyin'i hükümete gönderdiğini, ancak yetkililerin bugünü yarına, yarını ertesi güne bıraktıklarını şikâyet etmiş ve keşif yapıldıktan sonra, keşif defteriyle birlikte, bilgi verileceği arz edilmiştir.⁵⁴ 3 Kasım 1911 (3 Teşrin-i Sani 1327) tarihinde Âsitâne'den Urfa Mutasarrıflığı'na gönderilen tahriratta; Urfa'daki Dergâh'ın tamire ihtiyaç duyduğunun Konya'dan gönderilen görevlilerce tespit edilmesi üzerine mahalli hükümete müracaat edilerek (tamire gerek olup olmadığı hususunda) keşif talebinde bulunulduğu, kaç kuruşa tamir olabileceğinin dergâh şeyhliğine yazıldığı, dergâh şeyhinin de tamiri için müracaat ettiği halde henüz bir işlem yapılmadığı, gerekli tamir keşfinin yapılarak icabının icraya konulması ve keşif için ilgili kişilere mutasarrıflık makamınca emir verilmesi, hazırlanacak keşif defterinin ikinci nüshasının da Konya'ya gönderilmesi konusunda talepte bulunulmuştur.⁵⁵ Bu talep üzerine, 26 Aralık 1911 (13 Kânûn-ı Evvel 1327) tarihinde Urfa Sancağı İdâre Meclisi'nce hazırlanan mazbatada; dergâh postnişini Seyyid Hacı Ahmet Efendi'nin imzasıyla verilen dilekçede, Mevlevî Dergâhı'nın hücre, Semâhâne ve harem dairesinin zaman içerisinde yıkılmaya yüz tuttuğu, gelirinin giderini karşılamadığının belirtilmesi üzerine belediyece keşif yaptırıldığı, ekte sunulan keşif ve harita içeriğine göre dergâhın tamire ihtiyaç duyulan yerleri ile yeniden yapılması lazım gelen binalarının 78.914 kuruş harcanarak tamamlanacağını anlaşıldığı, dergâhın gelirinin giderine yetmediğinin yapılan tahkikat neticesinde ortaya çıktığına dair mazbata düzenlendiği belirtilmiştir. Mazbata üç âzâ, müftü, tahrirat müdürü, muhasebeci, nâib ve mutasarrıf tarafından mühürlenmiştir. Liva İdâre Meclisi'nin hazırlamış olduğu mazbataya 28 Aralık 1911 (15 Kânûn-ı Evvel 1327) tarihinde Urfa Mutasarrıflığı Mektûbî Kalemî'nden Urfa Mutasarrıfı mührüyle üst yazı yazılarak Âsitâne'den gönderilen tahrirata cevap verilmiştir. Bu cevapta, Mevlevîhâne'nin tamire ihtiyaç duyulan ve yeniden yapılması gereken yerlerinin belediye mühendisine keşfinin yaptırıldığı, 78.914 kuruşa ihtiyaç duyulduğuna dair keşif defteriyle haritasının Liva İdâre Meclisi'nin bu konudaki mazbatasına eklenerek gönderildiği ve bir an önce inşaatın başlaması için gerekli ihtiyaçların tamamlanması talep edilmiştir.⁵⁶ Yaklaşık bir yıl sonra Urfa Şeyhi tarafından 2 Mayıs 1912 (19 Nisan 1328) tarihinde Âsitâne'ye gönderilen bir diğer mektubun sonunda yine tamir konusuna değinilmiş ve keşif defterinin Âsitâne'ye gönderildiğinden bahisle, geçen süre içinde hiçbir faaliyet olmadığını, böyle gurur verici bir sığınak olan Hz. Mevlânâ Dergâhı'nın harabe olmaması için Âsitâne'nin yardımına ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir.⁵⁷ 16 Mayıs 1912 (3 Mayıs 1328) tarihinde Âsitâne'den gönderilen mektupta ise, Dergâh'ın tamirâtı için hazırlanan mazbatanın ulaşmadığı bildirilmiştir.

Belge 5) Urfa Mevlevîhânesi 19 Aralık 1911 (6 Kânunuevvel 1327) tarihli tamir keşfi ve krokisinin orijinali (Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi, zarf nr. 68/45)

Bunun üzerine Urfa Mevlevî Şeyhi Seyyid Ahmed mührüyle 13 Haziran 1912 (31 Mayıs 1328) tarihinde cevaben yazılan mektupta şu açıklamalar yapılmıştır: Mahalli hükümete müracaat ettiğini, bundan önce takdim edilen dilekçeye eklenen tarih ve numarayı, “Konya’da Hazret-i Mevlâna Dergâh-ı Şerifi Postnişini Reşâdetli Çelebi Hazretleri’ne Takdim Olunmuştur” şeklindeki yazıyı, posta idaresinin de mazbatayı aldığına dair özel defteri mühürlediğini bizzat gördüğünü ifade ederek olayı takip ettiğini, geçen hafta hükümet tarafından aşağıdaki numara ve tarihli (940/116 numara, 24 Mayıs 1328/6 Haziran 1912 tarih) keşif varakasıyla haritanın makâm-ı vâlâlarına takdim edildiğine dair bir tahriratı te’kiden takdim edildiğini arz etmiştir.⁵⁸ 14 Ağustos 1912 (1 Ağustos 1328) tarihinde Evkaf Nezareti Muhasebe Kalemî’nden Müsteşar İsmail Hakkı mührüyle, Âsitâne’deki çelebiye gönderilen, Âsitâne ‘nin 22 Haziran 1912 (9 Haziran 1328) tarihli tezkiresine cevaben yazılan tahriratta; Urfa Mevlevîhânesi’nin tamiri hakkında Nezarete evrak geldiğine dair kayıt bulunamadığı gibi, Mevlevîhâneler müstesnâ evkâftan olduğu için bu konuda Evkâf Nezareti’nce bir şey yapılamayacağı bildirilmiştir.⁵⁹ 27 Temmuz 1913 (14 Temmuz 1329) tarihinde Urfa Sancağı Evkâf Dâiresi’nden Evkaf Memuru Salih Nazmi mührüyle Âsitâne’ye gönderilen tahriratta; dergâhın gelirinin çok az olduğu, bu gelirin de dergâhtaki Seccâdenişîn Efendi’ye yetmediği, senelerden beri dergâhın tamir edilememesi nedeniyle harap olmaya başladığı, bir kısmının da yıkıldığı,

dergâhın tamiri hakkında hazırlanan keşif evraklarının daha önce mutasarrıflık makamından çelebilik makamına arz ve takdim edildiği, fakat her nasılsa keşif evraklarının bulunamadığının Seccâdenişin Efendi tarafından ifade edildiği için (bu keşif evrakı mevcut olup, eklerde verilmiştir), tekrar yeniden ilk keşif yapıldığı, hem dergâhın harabiyetten kurtarılması hem de gelirine birkaç misli zam ilave etmek için ekte takdim edilen projeye göre (yeniden yapılan keşif ve proje, belgeler içinde mevcut değildir) cadde (Hamam Caddesi) üzerinde inşa edilecek dükkânlar ile üst kattaki Semâhâne hücre(lerinin) inşa ve tamiratına izin verilirse harap olmuş ve bir kısmı da yıkılmış yerlerle birlikte, yıkılmaya yüz tutmuş, tanıtık tanımadık kişilere karşı kapalı bulunan, tarikat muhibbânını devamlı üzüntüye sevk eden, mü'minlerin kiblesi böyle bir yeri olduğu gibi (yıkılmaya) terk etmenin Çelebilik Makamı'nca uygun görülmeyeceğinden bahisle, açık indirimle (münâkasa) inşaat bedelinin 75.000 kuruşa ihale edildiğini, teşekkül edecek bir komisyon aracılığı ile emaneten inşa ve tamiri halinde daha fazla dergâhın menfaatine olacağını teklif etmiş ve bu konuda Çelebilik Makamı'nın görüşünü istemiştir.⁶⁰ Yapılan bütün yazışmalardan bir netice alınamamış, bu arada dergâhın Şeyhi Ahmed Efendi vefat etmiş ve yerine oğlu Hüseyin Hüsameddin Efendi geçmiştir. Onun döneminde de talepte bulunulmuş ancak Mevlevihâne'nin ikinci tamirat girişimi tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir.”⁶¹

Belge 6) Urfa Mevlevihânesi 19 Aralık 1911 (6 Kânunuevvel 1327) tarihli tamir keşfi ve krokisi (Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi, zarf nr.

68/45)

Mevlevîhâne'nin 1911-1913 yıllarındaki ikinci tamir taleplerinin gerçekleşmemesinde etkili olan hususlardan birisi, Mevlevîhâne Vakfı'nın gelirinin yetersiz olması, diğeri de Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu dönemin şartları olabilir. İkinci tamir taleplerinin gündeme geldiği yıllar, Trablusgarp (1911-1912 Türk-İtalyan Savaşı) ve devamında Balkan Savaşları'nın (1912-1913) yaşandığı yıllardır. Arkasından da I. Dünya Savaşı'nın yaşanması, külliye'nin tamir girişimlerinin başarısız olmasına sebebiyet vermiştir.

Konya Mevlevî Dergâhı arşivinde mevcut, 6 Kânûnuevvel 1327 (19 Aralık 1911) tarihli tamir keşfindeki krokide, zarf nr. 68/45); Mevlevîhâne'nin yaklaşık 1300 m²'lik bir arsa üzerine oturduğu ve 23×29,30 m ölçüsünde çift havuzlu dikdörtgen planlı bir bahçe etrafında düzenlendiği görülmektedir. Bahçenin güneyinde 14x14 m. ölçüsündeki semâhâne ile onun batısına bitişik üstte iki oda ve bir salonu olan "L" planlı bir harem dairesi; bahçenin Hamam (Danakovan Hamamı) Caddesi'ne bakan kuzeyinde altta vakıf dükkânları, üstte bir salon, dört hücre ve 4,6x8,7 m ölçüsünde bir şeyh odası olan selâmlık dairesi; bahçenin doğusunda Hamam Caddesi üzerindeki vakıf dükkânlarına bitişik cümle kapısından girilen Bahçe Sokağı ile 5,5 × 4 m ölçüsünde hâmuşân (kabristan); bahçenin batısı duvarla kapalı olup kuzeydoğu ve güneybatı köşelerinden merdivenlerle çıkılan, "gezenek" adı verilen bir üst gezi alanı yer almaktadır. Semâhâne, harem dairesi ve hücreleriyle yıkılmaya yüz tutmuş, külliye'nin krokisi ve tamir edilecek mekânlar ve masrafları tek tek çıkarılarak tamiri için 78.914 kuruş gerektiği tesbit edilmiştir. Bu tarihte harap durumda bulunan mevlevîhânenin tamiri için çok uğraşıldığı halde tamirat gerçekleştirilememiştir.⁶²

Bu krokiden Urfa Mevlevîhânesi'nin büyük bir külliye halinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu külliye'den günümüze sadece Semâhâne (Mevlevîhâne Cami) bölümü ve Cami Avlusu kalmıştır.

URFA MEVLEVÎ TEKKE'SİNİN KAPATILMASI VE 1940'LI YILLARDA KÜLLİYE'NİN YIKILMASI

Haşimiye mevkiinde geniş bir alana yayılan Urfa Mevlevîhâne Külliyesi, 30 Kasım 1925 tarihli 677 sayılı tekke ve zaviyelerin kapatılmasına dair kanunla kapatılarak kaderine terk edilmiştir. Mevlevîhâne Külliyesi Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne devredilmiş, müstemilatı kiraya verilmiş veya satılmıştır. Daha sonra Külliye'nin bir kısmı Urfa Belediyesi'ne devredilmiş, yol-bina ihtiyacı gerekçesiyle büyük bölümü yıkıma tabi tutulmuştur. 1940-1950 arasında Semâhâne hariç külliye'nin tamamı ve külliye'nin batısında yer alan Danakovan Hamamı yıkılmış, yerlerine belediyece tek katlı dükkânlar inşa edilerek, külliye avlusu "Sebz Hali"ne dönüştürülmüştür. Külliye'deki mezarlığın üzerine de dükkân yapıldığı için Mevlevî Şeyhleri farklı mezarlıklara defnedilmiş olabilir veya toprağın altında kalmış olabilir.

26-27) 1985'ten önce Mevlâhâne'nin avlusundaki sebze hali ve çevresi

Külliyenin yıkılıp Sebze Hali'ne dönüşümünden sonra "Semâhâne" depoya dönüştürülmüş ve tapu-
nun "niteliği/evsafı" bölümüne "Kargir Ambar" olduğu yazılmıştır. (Belge: 7) Ayrıca Tapu Müdürlü-
ğü'ndeki 1966 tarihli belgelerde Semâhânenin "Mevlevîhâne" adıyla vakfedildiği ve Vakıflar İdaresi'n-
ce ambar olarak Urfa Belediyesi'ne kiraya verildiği kayıtlıdır. (Belge: 8)

KİYMET TAKTİR VARAKASI

Mahallesi : Pınarbaşı

Ara	Parsel	Kayı No:	Sokak	Miktarı	Cinsi
259	49	31	175/422011		Ambar

Malikin adı :

Mevlevîhane Vakfı

Taktir olunmuş

İrâat
Lira Kr.

2000. - L.

Kıymet
Lira Kr.

Vergide kaydı olmadığı tahdit sırasında ve vergi def-
teri üzerinde yapılan araştırmada anlaşılan yukarıda ev-
nafı yazılı gayrimenkül Kadastro Harç ve kesmine matrah
olmak üzere 2613 sayılı kanunun 39. ve Tüzüğü'nün 48. ma-
deleri gereğince bu günkü rayice göre (2000.-) İrâat-
kıymet taktir edilmiştir.

Posta Tapu Memuru Fen Me. Bilirkişi Bilirkişi

Mustafa Gülçinil

Yukarıda yazılı gayrimenkül konulan İrâat - Kıymet
haddi 12yık görülmüştür. 11 / 5 / 1966

Kominyon Başkanı
Kadastro Müdürü

Tapu Azası

Üye

Üye

Mustafa Yılmaz

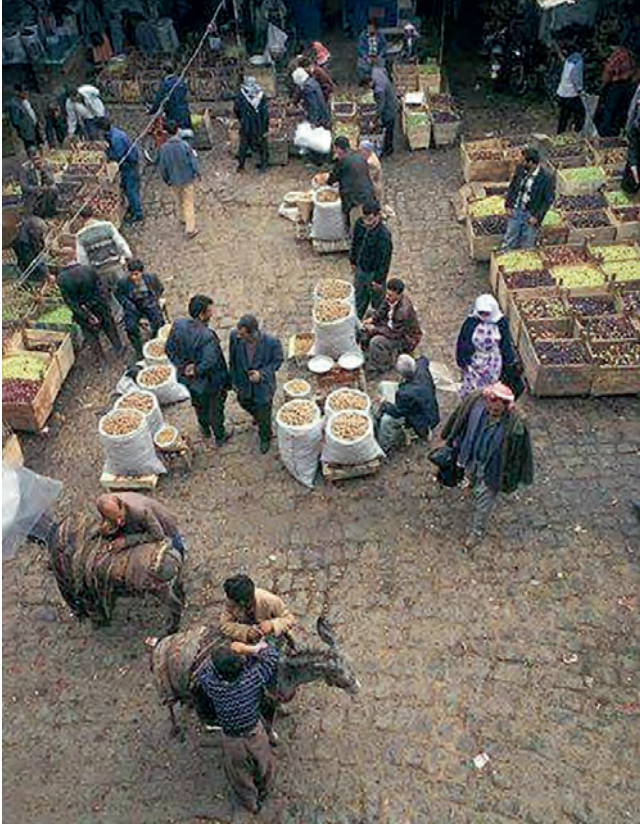
Katip

Kay

Belge 7) Urfa Tapu Müdürlüğü'nde 1966 tarihli belgede Semâhâne'nin Mevlevîhâne adıyla vakfedildiği ve Vakıflar İdaresi'nce ambar
olarak Urfa Belediyesi'ne kiraya verildiği Kıymet Taktir Varakası.

28) Mevlevîhâne içindeki Semâhâne'nin camiye dönüşmeden önceki depo hali-1970

29) Sebze hâlden görünüm (Foto: Erdal Yazıcı)

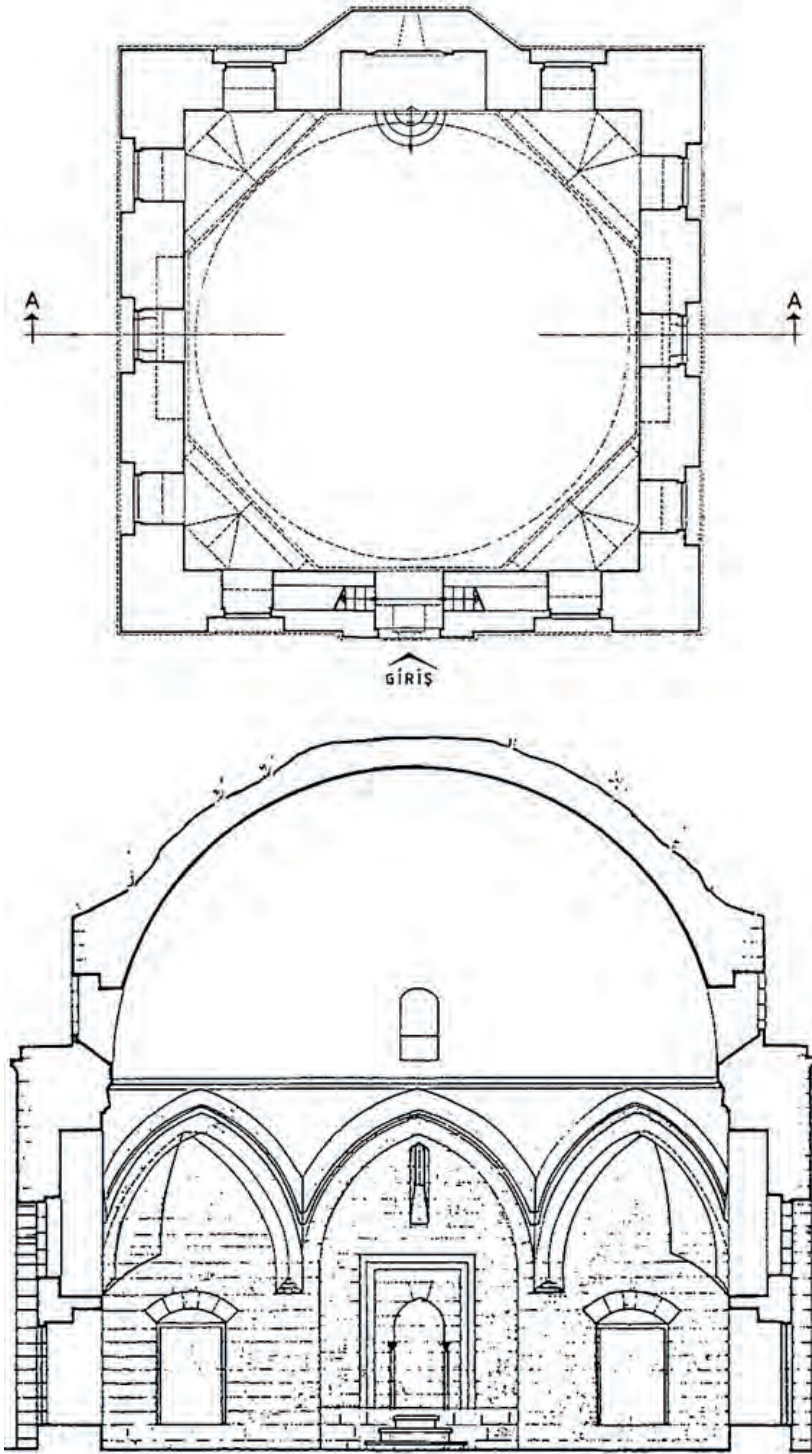
Mülkiyet Tablosu

MÜLKİYETİN GAYRİ AYNI HAKLAR VE ŞERHLER	
Sol sahifede vasfı yazılı bulunan gayrimenkul malın ilişik belgeleri ve hem hudut gayrimenkullerin tasarruf olunan genel halleri incelenerek hasıl olan kanaat dairesinde aşağıda imzaları bulunan ilgililer muvacehesinde arz üzerinde hudutları [1] Buna göre tasarruf krokisi tanzim edilmiş ve icabeden noktalar işperlenmiştir. Bu gayrimenkulün mülkiyeti ilişik belgeler mucibince [2] mülkiyet hanesinde adları yazılı kimselerin olduğu kanaatiyle komisyona sunuldu.	Sevettir elon bu yer 70-80 sene kadar evvel Mevlevî Torikahına memur kimseler tarafından bu mevacihlerin yopelması için eltilmiş olup bu evvel mevacihlere evveline kadar bu bina de icra edildiği bilhale (Ambar olarak işgüç) edildi bu mevacihane adına vakıf edildiği ve vakıflar idaresinde bu yerin Ambar olarak Belediyeye kiraya edildiği. Halen de Vakıflar müdürlüğünün temininde olup bu yerde (255) (256) baskacı hissi birer bir hisse ve okokorum mevcut eluad. Mahallinde yopelan tekkikat ve Antimony bilirtkilerinin kat'ı ifade ve beyanları ile arlanmakla bu yerin 255.ada 55. parsel numarası altında Karpis Ambar olarak tamamı Mevlevîhane Vakıfı adına tahditin kabitinin yopelması uygun olacağı kanaatiyle komisyona sunuldu. 25.11.1971
P. T. MEMURU Erman Ertuna	F. MEMURU Mehmet Özalp
VAKUF ERBABI Kadir Kete	Diğer Alakalılar Mehmet Kete

Lüzumlu olan hallerde [1] ve [2] işaretli olan yerlerden çıkıntı-sekilde illaveler sağıda boş bırakılan altına yazılıp ayrıca kiraya edilecektir

EK: 2

Belge 8) Semâhâne'nin Vakıflar İdaresi'nce ambar olarak Belediye'ye kiraya verildiğine dair kayıt.

Belge 9) 1973 yılında Semâhâne Cami'ye dönüştürülürken çizilen Cami'nin planı ve kesiti (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi)

SEMÂHÂNE'NİN CAMİYE DÖNÜŞTÜRÜLMESİ

Urfa'nın ticaret merkezi olan Haşimiye Meydanı doğusunda ve Kunduracı Pazarı'nın doğusunda oluşturulan sebze hali içerisinde yer alan Semâhâne, esnaf ve Urfa Belediyesi tarafından kırk yılı aşkın bir süre depo olarak kullanıldıktan sonra Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1973'te Restoratör-Mimar Mehmet Yılmaz Önge'nin yaptığı projeye camiye dönüştürülmüştür. Restorasyon sırasında taş mihrap, ahşap minber ile ahşap asma kat (kadın mahfili) eklenerek "Mevlevîhâne Camii" adıyla hizmete açılmıştır.

30) Mevlevîhâne'nin avlusunda ve çevresindeki yapılar yıkılmadan önce (1980)

31-32-33) Mevlevîhâne'nin Sebze Hali olduğu dönemde Semâhâne'nin Cami'ye dönüştüğü yıllar-1975

SEMÂHÂNE (MEVLEVÎHÂNE CAMİİ) MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Şanlıurfa merkez, Haşimiye Mevkii, Pınarbaşı Mahallesi, 40 pafta, 259 ada, 49 nolu parselde kayıtlı, 193 metrekare büyüklüğündeki Semâhane'nin inşa kitabesi bulunmamaktadır. Belgelere dayanarak 1740 yılında inşa edildiğini söyleyebiliriz.

34-35-36-37) 1973'te restore edilip camiye çevrilen Semâhâne'nin (Mevlevîhâne Cami'nin) 2005 yılındaki restorasyon sonrası görüntüleri-2024

Mevlevîhânelerde Semâ Âyini'nin (Mukabele-i Şerif) yapıldığı yer Mevlevîhâne Külliyesi'nin merkezî bir yerinde bulunan "Semâhâne"dir. Ayrı mescide sahip olmayan Mevlevîhânelerde Semâhâne, vakit namazlarının kılındığı bir mescid niteliğini de taşımaktadır. Ayrıca Mevlid, Miraciyye ve Hatim toplantılarının da yapıldığı, Mesnevî'nin okunduğu, ziyaretçilerin kabul edildiği bir mekândır. Osmanlı dönemi 16. yy. Mevlevîhânelerinde Semâhâne o dönemin, merkezî tek kubbeli cami plân şemaları ile benzer kesme taştan yapılmış ayrı bir bina olarak uygulanmıştır. Semâhâne ile tekkede bulunan diğer bölümler işlevlerine göre ayrılmış olup çoğunlukla şadırvanlı ve derviş hücreleriyle çevrili bir avlu etrafında yer almaktadır.

Urfa Mevlevîhânesi'nin ikinci banisi olarak bilinen Urfa Valisi Darendeli Hüseyin Paşa'nın Karameydan mevkiinde H.1141/M.1728-29 yılında yaptırdığı Hüseyin Paşa Camii ve aynı yıllarda inşa ve tamir edilen Hızanoğlu Camii ile Semâhâne benzer mimari özelliklere sahiptir. Üç yapının da sekiz kasnaklı, tromplu, tek kubbeli kare planlı şemalarından ve benzer taş işçiliğinden hareketle Semâhânenin de H.1141/M.1728-29 yılında inşa edildiği ve aynı ustaların elinden çıktığı söylenebilir. Ancak, Hüseyin Paşa Camii'nin ön tarafında, Hızanoğlu Camii'nin güneybatısında yer alan üç gözlü son cemaat yeri Semâhâne'de yoktur.

Semâhâne mimarisini en detaylı şekilde aktaran Ş. Barihüda Tanrıkörur şu tespitleri yapmıştır: "Kesme taştan yapılan 13.95 x 13.95 m ölçüsündeki kare plânlı kübik yapı, 2.2 m yüksekliğinde ve 12.2 m çapında tromplu sekizgen bir kasnak ve 10 m çapında bir kubbeyle örtülüdür. 1973 onarımında kurşun kaplama taklidi olarak beton sıvıyan kubbenin üzerine, cümle kapısının üstüne benzeyen destarlı Mevlevî sikke motifli taş âlem konmuş, kubbe kasnağının dört yönündeki pencere boşluklarına dikdörtgen petekli beton dışlık ve alçı içlik pencereler takılmıştır. Semâhâne'nin kübik alt kısmı, 6.5 m yüksekliğindeki profilli saçak silmesinin altında üçlü veya koçboynuzu biçiminde düzenlenmiş, yerlilerin "serçe yuvası" dediği mukarnas dizisiyle çevrilmiştir. Giriş (kuzey) cephesinin ortasında 3.3 m genişliğinde, 5.2 m yüksekliğinde ve 20 cm derinliğinde üç merkezli sivri kemerli bir çıkıntı içinde üstü basık kemerli tepe penceresi olan sade, sövesiz, çift kanatlı cümle kapısı yer alır. Kemerin orta diliminin sivri ucu değişik sivri tepeli taştan yontulmuş, destarlı bir "Mevlevî Sikke" ile taçlandırılmıştır. Cümle kapısının iki yanında 1.85 m genişliğinde ve 4.20 m yüksekliğinde üç merkezli sivri kemerli birer niş içinde altı-üstlü olarak yerleştirilmiş dikdörtgen birer pencere ile bir tepe penceresi, doğu ve batı cephelerinde üç, kible cephesinde iki nişli pencere bulunmaktadır. Mihrap cephesinde yer alan kible eyvanı üçgen şeklinde dışa taşkındır. Alınlıkları boş bırakılmış pencereler 1973'te iki kanatlı ahşap doğrama halinde restore edilip, büyük alt pencerelerin önüne lokma demirli parmaklıklar takılmıştır. Cümle kapısı ve harimin döşemesi, öndeki taş zeminden yaklaşık 50 cm daha alçak oldu-

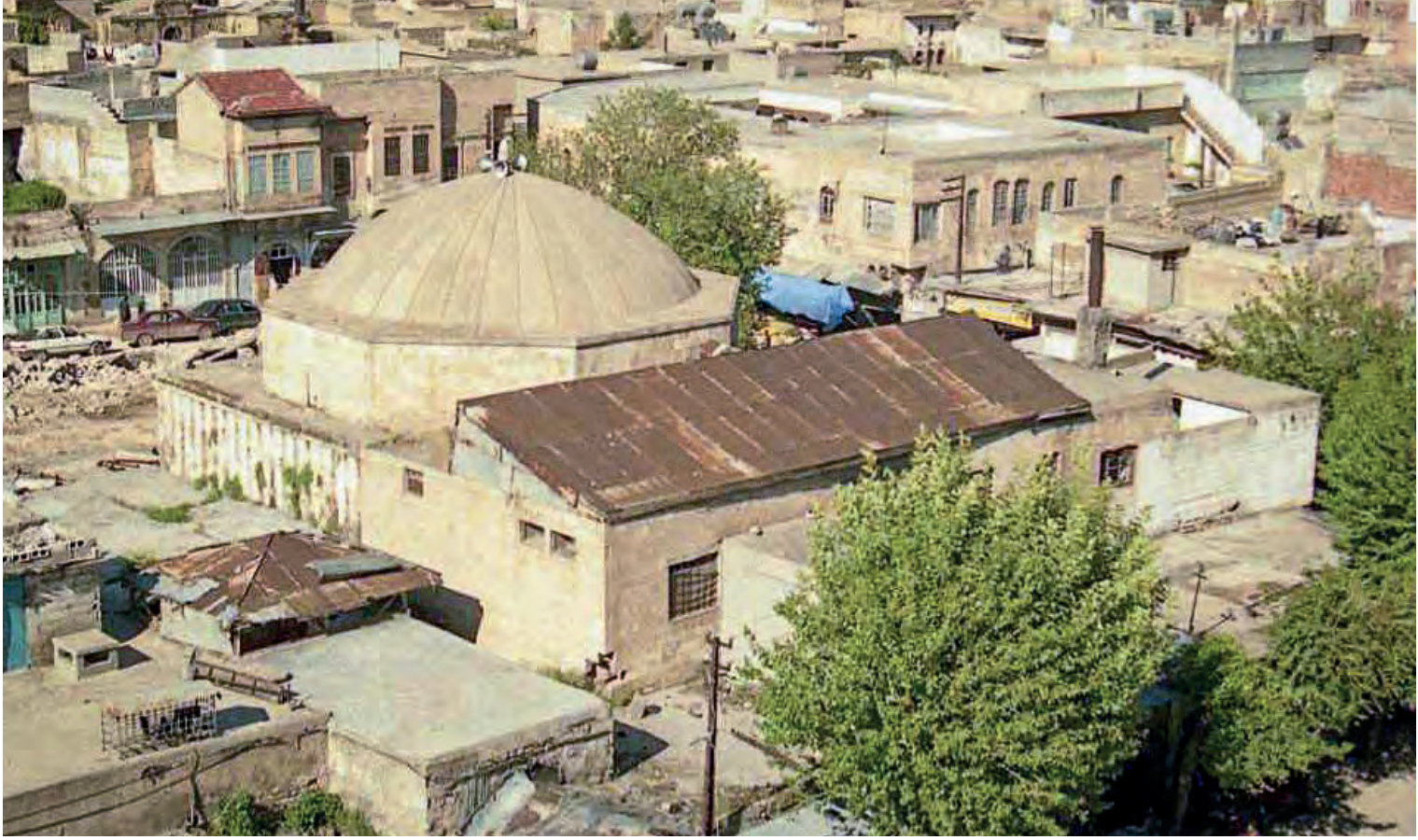

38) 1973'ten sonra restore edilip camiye çevrilmiş olan Semâhâne çevresinin sebze hali olduğu yıllar-1984

ğundan, 11x11 m kare plânlı harime, dışardan birkaç basamakla inilip, girişteki 2.2 m derinliğindeki ahşap asma mahfilin altından geçilerek girilir. Asma mahfile, kapı boşluğunun 1 m kalınlığındaki yan duvarları içinden on bir basamaklı bir merdivenle çıkılır. 1973'teki onarımdan önce bu mahfil yıkıldığı için sadece duvar kiriş yuvaları ve merdivenler mevcut iken, restorasyonda on dört direğin taşıdığı 11x2.2 m ölçüsünde bir ahşap asma mahfil yerleştirilmiş, mahfilin alt katının önü beş Bursa kemerli ve korkuluklu, üstü sikkeli babalar ve üç dilimli kemerli deseni olan yüksek kafeslerle kapatılmış, alt kat mahfiline ise ortası göbekli, baklavalı desenli çitakârî konstrüksiyonlu tavanlar yapılmıştır. 1925'ten önce burada da bir mahfil mevcut olup, alt katı seyirci için; üst katı mutrib heyeti için kullanılıyordu. Mihrap, cümle kapısının tam karşısında derin sivri kemerli bir eyvan niş içinde yer alır. 1973 onarımından önce resim ve rölöve çizimlerinde, Semâhâne'nin güney cephesinde üçgen çıkıntı yapan 1.5 m. derinliğinde ve 3.5 m. genişliğindeki kible eyvanında, önünde üç küçük yuvarlak basamağı bulunan 50 cm. yüksekliğinde bir taş seki görülmektedir. Sekinin arkasındaki duvarın ortasında bir sıra serçe yuvası mukarnaslı bordürle çevrilmiş, 2.3x2.1 m ölçüsünde dikdörtgen mihrap, üstünde sivri kemerli

39) Mevlîhâne Cami kapı girişi üstündeki Taş Mevlî Sikke

40) Eski Mevlevihane Külliyesi'nin çevresinin yıkılmadan önceki hali-2002

41) Semâhâne'de mutrip heyeti için kullanılan ahşap asma mahfilin üst katı

uzun, mazgal penceresi gibi bir tepe penceresi yer alıyordu. Mihrabın ortasında iki sütunçenin taşıdığı bir sivri kemer vardı ve kemerin içi niş şeklinde oyulmuştu. Bu ilginç eyvan sekisi Mesnevî dersi ve Semâ Mukabelesi sırasında şeyhin oturmasına mahsus olup selâmların başında ve sonunda basamakla inilen ve çıkılan bir tür post kubbesi şeklindeydi. Ancak 1973 onarımında Semâhâne camiye dönüştürülürken, bu istisnâî Mevlevihâne mimari detayı ortadan kaldırılıp yerine sekisiz-basamaksız bir eyvan içerisinde döşemeye kadar inen, silme çerçevesi mukarnas bordürle kuşatılmış, derin, beş kenarlı nişi olan bir taş mihrap yontulup, yanına bir minber yerleştirilmiştir. Kare mekânın üstü sekiz geniş sivri kemerle çevrilidir. Kubbeye geçişi sağlayan trompların kemerlerinin sonundaki yastıklarında birer üçgen grup, serçe yuvası mukarnasıyla nihayetlenir. Bu tromplu kemer sırasından, sade kasnaklı bir kubbeye geçilir. Kubbe kasnağının dört yönündeki alçı pencere ve mihrap, cümle kapısı ve ön cephenin dört tepe penceresiyle alt sıra on büyük pencere Semâhâne'yi iyi aydınlatır. Cephelerdeki Suriye Memlûk tesirli üç dilimli kemerler, saçak silme mukarnasları ve destarlı Mevlevî Sikkesi'yle harimdeki mukarnas süsleme detaylarının dışında Semâhâne tezyinat bakımından oldukça sadedir.”⁶³

42) Eski Mevlevîhâne Külliyesi'nin çevre düzenlemesi için sebze halinin yıkılmaya başlanması-2002

URFA MEVLEVÎHÂNE KÜLLİYESİ 2003-2006 YILI ÇEVRE DÜZENLEMESİ VE SEMÂHÂNE (CAMİ) ONARIMI

1992 yılında Vakıflar Şube Müdürlüğü'nce yapılan bir çalışmayla Semâhâne'ye bitişik olarak 1950'den sonra yapılan görünümü bozan baraka dükkânlar ve tek katlı beton dükkânların kamulaştırılarak yıkılmaları ve burada bir çevre düzenlemesinin yapılması hususunda çalışmalar başlatılmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 2.5.1992 gün ve 410 sayılı yazısı ile Kültür Bakanlığı Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na teklifte bulunulmuştur. Anılan kurulun 18.6.1992 gün ve 1048 sayılı kararı ile bu teklif uygun görülmüş, ancak o yıllarda ödenek yetersizliğinden Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce kamulaştırma ve yıkım işlemleri gerçekleştirilememiştir.

2000-2002 yılları arasında Şanlıurfalı Vakıflar Genel Müdürü Arkeolog Dr. Nurettin Yardımcı'nın hazırlattığı Mevlevîhâne Projesi ile yıkılacak dükkânların kamulaştırma işlemleri başlatılmıştır. Bu safhada mülk sahiplerinin itirazları ile mahkemenin kamulaştırma bedellerini arttırması ve esnafın dükkânlarını boşaltmak istememesi nedenleriyle projede gecikme ve sorunlar yaşanmıştır. Sonuçta proje bütçesi beklenenin çok üzerinde bir rakama ulaşmıştır. Vakıflar Genel Müdürü Nurettin Yardımcı ve Vali Muzaffer Dilek'in ısrarlı tutumu sayesinde 2002 yılında dükkânlar boşaltılabilmiş ve böylece yıkımlar gerçekleşebilmiştir.

43) Eski Mevlevihâne Külliyesi'ndeki sebze hali ve dükkânların yıkımı-2002

44) Eski Mevlevihâne'nin çevre düzenlemesinden önceki hali-2002

2003 yılına gelindiğinde Semâhâne yapısının esaslı bir onarıma ihtiyacı bulunmaktaydı. Zira 1973 yılındaki restorasyon sırasında kurşun kaplama taklidi olarak beton sıvanan kubbe su sızdırdığından içeriden harç boşalmaları olmuştu. Ayrıca; yapının doğu, batı ve güney cephelerine bitişik olarak inşa edilen dükkânlar Semâhâne'nin bu cephelerdeki tüm pencerelerini kapatmış olduğundan içerisi ışık ve hava alamaz olmuş, Semâhâne'nin avlusu olması gereken alana ise baraka türünde dükkânlar inşa edilmiş ve yapının çevresi kirlilikten geçilemez olmuştur.

2003-2006 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce hazırlanan "Şanlıurfa Mevlevihâne Çevre Düzenlemesi ve Restorasyon Projesi" ile Semâhâne (Cami) binasının cephelerine bitişik dükkânlar ve avlu çevresindeki dükkânlar kaldırılıp etrafı temizlenmiştir. Sebze hali yıkılıp cami avlusuna katılarak avlu genişletilmiştir. Restorasyon sırasında zamanla dolgu oluşmuş avlu zemini yaklaşık 50 cm kadar kazılarak bahçe düzenlemesi yapılmıştır. Cami yapısı ortaya çıkarılmış, Semâhâne (Cami) güney ve doğu cephelerinin etrafı açılmıştır.

45) Eski Mevlevihâne Külliyesi'ndeki sebze hali ve dükkanların yıkımı-2002

Şanlıurfa Mevlevihâne Camii Peyzaj Tasarımı Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü tarafından tarihi doku karakterini ve ölçeğini bozmayacak nitelikte bir yapılanma ile gerçekleştirilmiştir. Külliye Meydanı'nın (Avlu'nun) etrafına oturma alanları ve zemin kodunun altında dilimli mermer havuzlar eklenmiştir. Caminin girişine restorasyon sonrası eklenen, demir profilden yapılmış ayakkabı raflarının bulunduğu camekanlı kısım yapının bütünlüğünü bozmaktadır.

Son yapılan bu düzenleme ve restorasyon ile arşiv kayıtlarında var olan geçmişteki Mevlevihâne planı yeniden canlandırılmamıştır. Yapılacak yeni bir proje ile 1940'larda yıkılan külliye ve müştemilatı yeniden inşa edilebilir. Kabristan ortaya çıkarılabilir.

46) Mevlevihâne Camii (Eski Semâhâne) 2006 onarımı sonrası

47-48) Mevlavih ne Külliyesi'nin 2003-2006 yılları arasında yapılan  vre düzenlemesinden sonraki hali-2007

MEVLEVÎHÂNE KAPALI ÇARŞISI

2003-2006 yıllarında uygulanan projede Semâhâne'nin batısında yer alan beşik tonozla örtülü, T plân-
lı kapalı çarşı olan Eski Kasaplar Çarşısı, restore edilerek “Mevlevîhâne Çarşısı” adıyla kullanıma açıl-
mıştır. Dört giriş kapısı bulunan çarşı Şanlıurfa'nın önemli tarihî mimari eserlerindendir.

49-50) Mevlevîhâne Çarşısı'nın restorasyon ve düzenlemeden sonraki hali / 2007

51-52) Mevlevîhâne Çarşısı'nın günümüzdeki hali / 2024

GÜNÜMÜZE ULAŞMAYAN DİĞER MEVLEVÎ TEKKELERİ

Urfa Halilü'r-Rahman Mevlevî Zaviyesi

Haşimiye Meydanı yakınındaki Mevlevîhâne'den başka, geçmişte Urfa'da "Halilü'r-Rahman Mevlevî Zaviyesi" adında bir zaviyenin olduğu bir belgede görülmektedir.

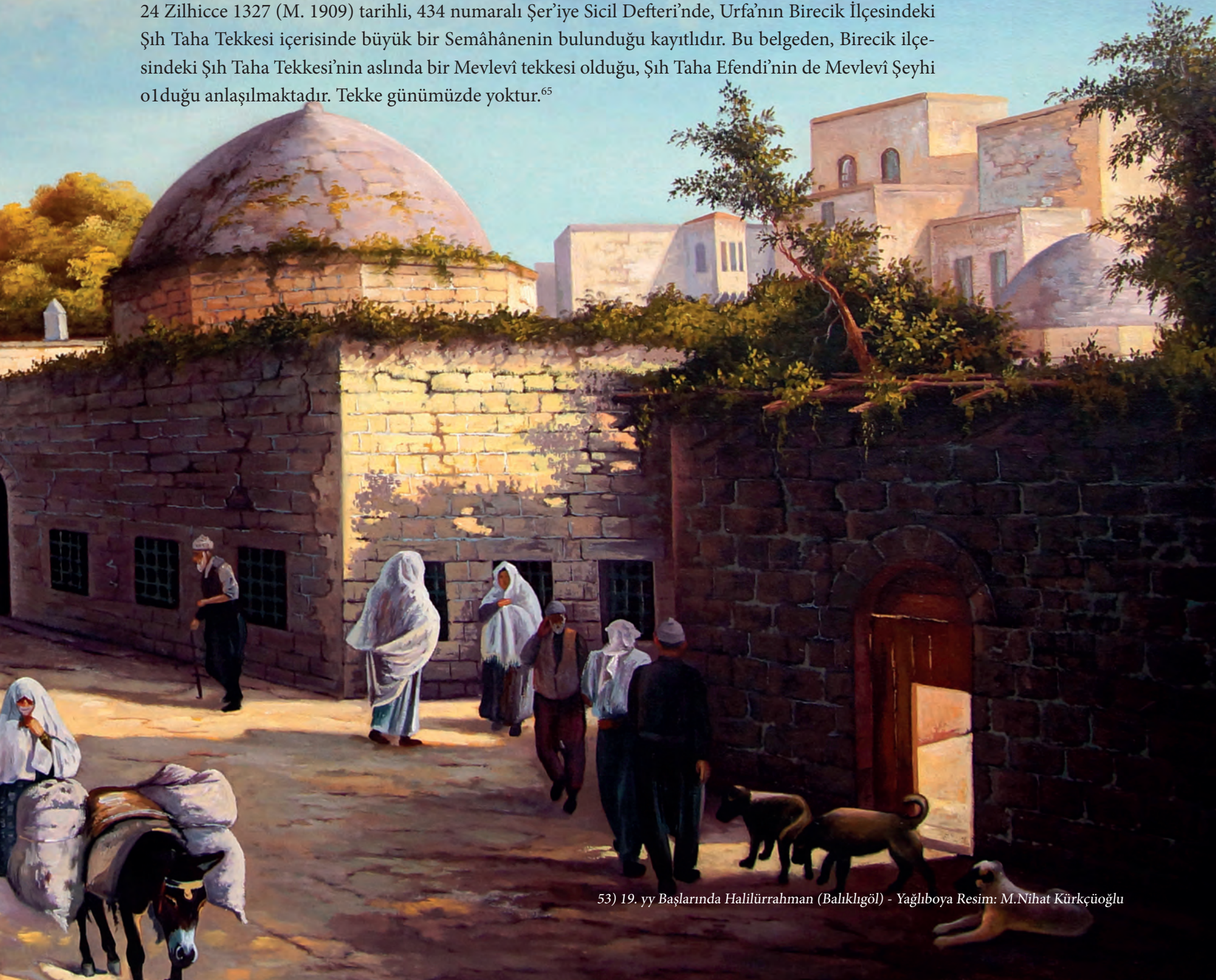
3 Mart 1856 tarihli bir inha ve arzda (atama yazısı) Urfa'da Halil-i Rahman Mevlevî Zaviyesi'nin şeyhliğine ve seccadenişliğine Mehmet Veli-yüddin adında bir zatın tayin edildiği belirtilmektedir.⁶⁴

Belgeden anlaşıldığı üzere Urfa'da Halilü'r-Rahman Gölü yakınında bulunduğu anlaşılan ve günümüzde mevcut olmayan bu zaviye, Haşimiye Meydanı yakınında olan "Mevlevîhâne"den ayrı olmalıdır.

Urfa Birecik İlçesi Mevlevî Tekkesi

24 Zilhicce 1327 (M. 1909) tarihli, 434 numaralı Şer'îye Sicil Defteri'nde, Urfa'nın Birecik İlçesindeki Şih Taha Tekkesi içerisinde büyük bir Semâhânenin bulunduğu kayıtlıdır. Bu belgeden, Birecik ilçesindeki Şih Taha Tekkesi'nin aslında bir Mevlevî tekkesi olduğu, Şih Taha Efendi'nin de Mevlevî Şeyhi olduğu anlaşılmaktadır. Tekke günümüzde yoktur.⁶⁵

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİ ŞANLIURFA MEVLÂNÂ KÜLLİYESİ

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Haşimiye Mevkii'ndeki tarihi Urfa Mevlevîhânesi'nin restorasyonuna ve çevre düzenlemesine 2003 yılında başlanması, Kasım Hafız ve arkadaşları üzerinde etkili olmuş, 1925 yılından beri Şanlıurfada faaliyeti olmayan Mevlevîhâneyi ve Mevlevîliği yeniden canlandırma hususunda bir arzu ve eğilim uyandırmıştır.

Şanlıurfada Mevlevîhâne'yi yeniden canlandırmak üzere “Şanlıurfa Mevlevîhânesini Yaşatma ve Kültür Derneği”, Kasım Hafız önderliğinde bir grup insan tarafından 2004 yılı Ekim ayında kurulmuştur.

Kasım Sezer (Kasım Hafız) önderliğinde “Şanlıurfa Mevlevîhânesini Yaşatma ve Kültür Derneği” kuruluşuyla Mevlevî Dergâhı 2004 yılında yeniden faaliyete başlamıştır. Derneğin kuruluşundan sonra günümüzde çok sayıda üyesi olmuştur. Şanlıurfa'nın “Kelleçi Çayı” mevkiinde Veli Beg Çarşısı Sezer İşhanı'nın ikinci katında uzun yıllar çalışmalar sürdürülmüştür. Bu mekânda cuma geceleri Semâ programları düzenlenmiştir. Bu programlara misafir izleyiciler de katılmıştır.

Şanlıurfa Mevlevîhânesi'nin 1956 yılında Şanlıurfada vefat eden son şeyhi Hasan Efendi'nin İstanbul'da ikamet eden oğlu Ahmet Asaf Döner de derneğin kurulmasında destek vermiştir.

Şanlıurfa Mevlevîhânesini Yaşatma ve Kültür Derneği'nin amacı başta Şanlıurfa Mevlevîhânesi'ni yeniden canlandırmak, topluma Mevlevî kültürünü tanıtmak, özellikle gençlerin ahlaklı, dürüst, dindâr, vatanına ve milletine bağlı olarak yetişmelerine katkıda bulunmak, onları iyi birer vatandaş olmaları noktasında eğitmektir. Ayrıca ihtiyaç sahibi ailelere çeşitli yardımların yapılması, küskünlerin barıştırılması, evlenecek olanlara yardımcı olunması, öğrencilere barınacak yerler oluşturmak, darda kalan esnafa destek verilmesi de derneğin hizmetleri arasında yer almıştır. Dernekte tasavvuf mûsikîsi ve Semâ eğitimi de verilmiştir. Mevlevîhânedeki zaman zaman Semâ yapılmış, Mevlevî Mûsikîsi ve Semâ eşliğinde meşkler icra edilmiştir. Bu programlara Şanlıurfalılar çok rağbet etmişlerdir.

Mevlevîhâne mensupları diğer dini gruplarla ve toplumun bütün kesimleriyle iş birliği ve diyalog içerisinde olmaya çalışmaktadırlar. Davet edildikleri uygun ortamlarda semâ programı icra edip bu etkinliği zikir amaçlı yaptıklarından dolayı kimseden bir ücret talep etmemektedirler. Semânın insanı Allah'a yaklaştıran bir yol olduğunu ifade etmektedirler. Derneğin bütün faaliyetleri kendi üyelerinin maddi destekleri ile yürütülmüştür.

2014 yılında ise “Şanlıurfa Mevlânâ Külliyesi Vakfı” kurulmuştur.

2013-2023 yılları arasında şehir merkezinin batısında Paşabağı Mevkii’nde yapımı tamamlanan Yeni Mevlevîhâne Külliyesi içerisinde Cami, Semâhâne, Eğitim ve Çalışma Salonları ve Kütüphane yer almaktadır. 15 Aralık 2023 tarihinden itibaren musîkî ve Semâ programlarına külliye'deki Semâhâne’de devam edilmektedir. Ayrıca Dini Musiki Konservatuvarı’nda musiki eğitim faaliyetlerinin yanı sıra Semâ ve Mevlevîlik dersleri de devam etmektedir.

Mevlânâ Külliyesi’ne Öncülük Eden Kasım Hafız (Sezer)

Kasım Sezer 1969 yılında Şanlıurfa’da doğmuş, ilkokuldan sonra hafızlık eğitimi alarak hafız olmuştur. Hafızlık eğitimi yanında dini ilimler ve kıraat eğitimi almıştır. Lise mezunudur. Baba mesleği olan kunduracılığı bir süre devam ettirmiş daha sonra ticaretle uğraşmıştır. Hayatı boyunca tasavvufî iç içe yaşamış olup çocukluğunda Halilürrahman Dergâhı’nda Kadiri zikirlerine katılmıştır. Şanlıurfa’da Mevlevîliği gönüllü olarak devam ettirmektedir. 2004 yılında “Şanlıurfa Mevlevîhânesi’ni Yaşatma ve Kültür Derneği”nin kuruluşuna, daha sonra 2014 yılında “Şanlıurfa Mevlânâ Külliyesi Vakfı” kuruluşuna öncülük etmiştir. Derneğin ve Vakfın faaliyetlerinde yıllarca hasbi ve candan gayret göstererek hizmetlerin büyümesine ve Mevlânâ Külliyesi’nin yapımına büyük katkıları olmuştur. Hafız Postnişin Hüseyin Top Dedé’nin yetkilendirmesiyle Şanlıurfa’daki külliye’de Mevlevîlik hizmetlerine devam etmektedir.

ŞANLIURFA MEVLÂNÂ KÜLLİYESİ VAKFI

Vakfın Kuruluşu ve Amaçları

Hazreti Mevlânâ’nın tüm insanlığı kucaklayan ve O’nun uluslararası bir değer olduğu hususunda ittifak edilen felsefesinin ülkemiz ve diğer ülkelerde tanıtılması, öğretilmesi ve yaşatılması; felsefesi gereği ülkemiz ve diğer ülkelerde insani yardım faaliyetlerinde bulunmak amacı ile 2014 yılında Şanlıurfa Mevlânâ Külliyesi Vakfı kurulmuştur. 21 dönüm alan üzerindeki Mevlevîhâne külliyesinde, 5 bin kişilik Cami, Semâhâne, Müze, Konservatuvar, Kütüphane, Misafirhane, Yemekhane, Yurt ve Medrese, Çarşı ve Otopark yer almaktadır.

Vakıfça Sürdürülecek Çalışmalar

- Şanlıurfa’da tarihi ve kültürel değer taşıyan, banisi tarafından Mevlevîhâne ve ibadethane olarak kurulup vakfedilen Mevlevîhâne’nin kuruluş gayesine uygun olarak yeniden yaşatılmasına hizmet etmek.
- Cami, külliye, yurt, eğitim kurumu vb. binalar inşa etmek, dini ve kültürel eğitim faaliyetlerinde bulunmak, mevzuat çerçevesinde yatılı Kur’an kursu ve öğrenci yurdu açmak.

55) Yeni Semâhâne -2024

- Amaca yönelik olarak seminer, sempozyum, konferans, panel, sohbet toplantıları ile konser, tiyatro, şiir dinletileri, sergi, spor, gezi vb. etkinlikler düzenlemek; bu konularda diğer kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapmak.
- Türk musikisinin, özellikle tasavvuf musikisinin eğitimle ve icra ile yaşatılmasına hizmet etmek, tasavvuf musiki araştırmaları yapmak ve konserler düzenlemek.
- Amaçların gerçekleştirilmesi için ihtiyaç duyulan gelirleri temin etmek üzere iktisadi, ticari ve sanayi işletmeler kurmak ve işletmek.
- Halkın yararlanması için kütüphane açmak, sosyal ve kültürel tesisler kurmak.
- Amaçların gerçekleştirilmesi için, kamu kurum ve kuruluşları ile görev alanlarına giren konularda ortak projeler yürütmek ve iş birliği yapmak.
- Gerekğinde uluslararası kuruluşlarla ortak çalışmalar yapmak ve yardımlaşmak.
- Gerekli görülen yerlerde Vakıf faaliyetlerini yürütmek amacıyla temsilcilik açmak.
- Vakfın amacı ile ilgisi bulunan diğer vakıf, dernek, sendika vb. sivil toplum kuruluşlarıyla ortak bir amacı gerçekleştirmek için iş birliği yapmak.
- Bilgi, belge, doküman ve yayınlar temin edip dokümantasyon merkezi oluşturmak. Araştırmaları ve çalışmaları duyurmak için gazete, dergi, bülten, kitap gibi yayınlar çıkarmak.

Vakıf İletişim Bilgileri:

www.sanliurfamevlanavakfi.com (e-mail: iletisim@sanliurfamevlana.com)

Facebook: Mevlana Külliyesi Vakfı / Instagram: [mevlanakulliyesivakfi](https://www.instagram.com/mevlanakulliyesivakfi)

YENİ ŞANLIURFA MEVLÂNÂ KÜLLİYESİ

Külliye'nin Yeri ve Konumu

Yeni Mevlevîhâne Külliyesi Şanlıurfa şehir merkezinin doğusunda Paşabağı Mevkii'nde Sancaktar Mahallesi sınırları içerisinde olup Cami ve Semâhâne girişi Mevlânâ Caddesi üzerinde yer almaktadır.

21.000 metrekare bir alanda projelendirilmiş olan külliye Cami, Semâhâne, Konservatuvar Eğitim-Çalışma Salonları, Otopark tamamlanmış olup Eğitim Binası, Yurt Binası, Çarşı ve Otopark gibi mekânların inşaatı devam etmektedir.

Külliye Giriş ve Bahçesi

Mevlânâ Külliyesi'ne Mevlânâ Caddesi'nden iki ayrı kapıdan girilmektedir. Ayrıca güneyden Sadun Paşa Bulvarı'ndan ve kuzeyde ŞUTİM'den giriş kapıları da bulunmaktadır.

Tamamlanan birinci etapta Mevlânâ Celâleddin Rûmî Camii, Semâhâne, Bahçe, Şadırvan, Çayhane, tuvaletler, kapalı abdest alma yerleri ve otopark yer almaktadır. Bahçeye anıt zeytin ağaçları yerleştirilmiştir. Peysaj Mimarı Özgür Koç'tur. Yaklaşık 5.000 metrekare olan bahçenin peysajı tamamlanmış olup oturma alanları, yeşil alan ve yürüme yolları, süs havuzu yer almaktadır. Bahçede ayrıca taş sütunlar üzerinde yer alan büyük bir şadırvan, şadırvanın kuzeyinde bahçe kotunun altında ayrı merdivenlerle inilen kapalı alanda erkek ve bayan tuvaletleri ile abdest alma yerleri bulunmaktadır.

57) Yeni Mevlânâ Külliyesi Bahçesi ve Semâhâne-2024

58) Yeni Mevlânâ Külliyesi Batı Giriş-2024

59) Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Camii-2024

MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN-İ RÛMÎ CAMİİ

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Camii'nin temeli 11 Nisan 2012 tarihinde atılmıştır. Külliye'nin ilk etabı tamamlanan 11.000 metrekare alanın içinde, Cami 3000 metrekarelik bölümde yer almaktadır. Mimari proje, Mim. Hilmi Şenalp'e aittir. Yapı Urfa taşıyla kaplanmıştır. Cami 26 Ocak 2018 tarihinde ibadete açılmıştır. Malezya Al Bukhary Vakfı ve hayırseverler caminin yapımına katkıda bulunmuştur. Caminin ikişer şerefeli dört minaresi bulunmaktadır. Mevlânâ Caddesi'ndeki kapıdan ve güneydeki caddeden cami avlusuna girilmektedir. Caminin son cemaat bölümünün kuzeyden ve batıdan girişi bulunmaktadır. Caminin tek kubbeli iç mekânına kuzeydeki kapıdan girilmektedir. Caminin kubbe-lerinde ve duvarlarında kalem işi süslemeler yer almaktadır. Merkezi havalandırma ve klima sistemi bulunan cami, zemin katı, bodrum katı ve asma katıyla birlikte 5000 kişiliktir.

60.61.62.63) Mevlânâ Celâledîn-i Rûmî Camii-2024

SEMÂHÂNE

Semâhâne yapısı deprem mevzuatına uygun betonarme temel ve yapı üzerine “Urfa Taşı”ndan kaplama ile yapılmış olup 4 kattan oluşmaktadır. Mimarı Hakan Şen’dir. Dış ölçüleri 27.7x27 metre olup her kat 748 metrekaredir. Dış cephe ve iç duvarlarda taş süslemeler yer almaktadır. Yapının ahşap kaplamalı tavanlarına Diyarbakırlı Yusuf Battal Usta kabartma süsleme ve hat yazıları ile çıtakâri tekniği uygulanmıştır. Kapılar ve pencereler masif ahşaptır.

Dört katlı Semâhâne binasında havalandırma ve klimatize sistem bulunmaktadır.

64-65) Semâhâne ve Semâhâne giriş cephesi-2024

Semâhâne Zemin Katı (Giriş)

Caddeden bahçeye girilen kapılardan biri Semâhâne kapısına yakındır. Semâhâne’nin giriş kapısı batıya bakmaktadır. Semâhâne’nin zemin katı 748 metrekare olup bahçe kotunda yer almaktadır. Zemin kattaki salonda kubbenin altındaki orta alan 15.5x15.8 m ölçülerinde semâ yapılan yer olup 245 metrekare ahşap zeminlidir. Semâhânede toplam 504 izleyici koltuğu yer almaktadır. “U” şeklindeki kare salonun üç cephesinde izleyici erkek misafirler için zemin katta 220 kişilik, kadın misafirler için ayrı girişi olan asma katta (birinci katta) ise 284 koltuk yer almaktadır.

66-67-68) Semâhâne zemin katı ve asma katı-2024

69-70-71-72) Şanlıurfa Mevlânâ Külliyesi Semâhâne'de Şeb-i Arûz Gecesi-15.12.2023

Has Oda, Yemek Salonu ve Misafir Odaları (Birinci Bodrum)

Birinci bodrum iki bölümden oluşmaktadır. Girişte sağ taraftaki merdivenden inilince 450 metrekarelik alanda; 200 metrekarelik bir orta salon “Şanlıurfa Mevlevîhâne Müzesi” olarak düzenlenmiştir. Bu katta yer alan 150 metrekarelik “Has Oda” içi divanlarla döşenmiş, çok amaçlı olarak kullanılmakta ve 70-80 misafir ağırlanabilmektedir. Yanında 50 kişilik misafir yemek salonu bulunmaktadır. Bu alanda erkek ve bayan lavabo alanları bulunmaktadır. Yine bu katta 4 adet banyolu-tuvaletli, klimalı, çift yataklı, televizyonlu misafir konaklama odası mevcuttur. Müze salonunda kapalı otopark ve yangın çıkışı bulunmaktadır. Girişte sol taraftaki merdivenden inilen birinci bodrumun ikinci bölümünde Konservatuvar çalışma alanlarının tuvalet ve lavaboları yer almaktadır.

73-74-75-76) Birinci bodrum katında; Has Oda, Misafir Yemek Salonu, Misafir Yatak Odası

ŞANLIURFA MEVLEVÎHÂNE MÜZESİ

Semâhâne'nin birinci bodrumunda yer alan 200 metrekarelik orta salon “Şanlıurfa Mevlevîhâne Müzesi” olarak düzenlenmiştir. Müzede Mevlevîlik ile ilgili eski belgeler, fotoğraflar, eski musiki aletleri ile eski mevlvî dergâhında kullanılan etnografik eserler sergilenmektedir. Müze teşhir vitrinleri profesyonel biçimde tanzim edilmiş olup müzede Şanlıurfa'nın geçmişten günümüze mevlvîlik ile ilgili tarihi bilgi ve belgelerin yanı sıra etnografik eşyalar, Şanlıurfa'nın dini ve tasavvufi hayatına ilişkin yazılı ve görsel malzemeler ziyaretçilere açılmıştır.

77-78) Semâhâne'nin birinci bodrum katında yer alan “Şanlıurfa Mevlevîhâne Müzesi”-2024

Semâhâne Çalışma Alanları (İkinci Bodrum)

Semâhâne binasına girince sol taraftaki merdivenden inilen ikinci bodrum “Mevlevîhâne Konservatuvarı” alanı olup 748 metrekaredir. Bu alanın ortasında 200 metrekarelik konservatuvar toplu çalışma salonu, 2 adet toplu ders ve meşk odası, 1 çalgı ekipman odası, 8 adet yalıtımlı kişiye özel mûsikî çalışma odası, 1 profesyonel ses kayıt stüdyosu, 1 arşiv ve kütüphane, 1 idareci odası, 1 misafir yatak odası, 1 yemekhane, 1 mutfak bulunmaktadır. Bu kattan yangın ve kapalı otopark çıkışı da bulunmaktadır.

79) Semâhâne toplu çalışma salonu

80-81-82-83) Semâhâne'de ikinci bodrum katında; 2 adet toplu ders ve meşk odası, Kütüphane ve Arşiv, Profesyonel Ses Kayıt Stüdyosu

84-85-86-87) Semâhâne'de ikinci bodrum katında; İdareci Odası, Yemekhane, Mutfak ve Misafir Yatak Odası

MEVLEVÎ DİVANI ODASI

Külliye bahçesinin güneybatı köşesinde yer alan 112 metrekare salonda Mesnevi Dersleri yapılmaktadır. Ayrıca misafirler ağırlanmaktadır.

88-89-90-91) Mevlevî Divanı Odası ve Bahçesi

Şadırvan

Küllîye bahçesi içinde, caminin batısında yer alan şadırvan, yaklaşık 100 metrekare büyüklüğünde sekizgen klasik bir yapı olup 16 adet taş sütun üzerinde çatısı yer almaktadır. Şadırvanın çatısı ahşap olup üzeri çinko levha kaplıdır. Şadırvan ortasında taşıyıcı bir adet taş sütun yer almaktadır. Şadırvan içinde 34 adet abdest alma yeri bulunmaktadır.

92) Şadırvan

Otopark

Semâhâne bahçesinin birinci ve ikinci bodrum katlarında toplam 200 araçlık kapalı otopark bulunmaktadır. Otoparka külliye'nin ŞUTİM'e bakan kuzey duvarındaki sokaktan araçlar girmektedir. Merdivenle Külliye'nin bahçesine çıkılmaktadır. Otoparktan Semâhâne'nin müze bölümüne ve çalışma salonuna giriş de bulunmaktadır.

93) Kapalı Otopark

Mevlânâ Külliyesinde Planlanan ve İnşa Edilecek Diğer Mekânlar

Külliye'nin tamamlanan 11.000 m² kısımlarına ilave olarak, 10.000 m² ek alanda Eğitim Binası, Yurt Binası, Çarşı ve Dükkânlar ile bu kısımlar için otopark gibi mekânlar planlanmış olup 2024 yılında inşaatına başlanacaktır.

94) Şanhurfa Yeni Mevlânâ Külliyesi

95) Şanlıurfa Yeni Mevlânâ Külliyesi, Semâhâne

96) Mevlevîhâne Konservatuvarı Tasavvuf Müziği Topluluğu Semâhâne'de/15.12.2023

SON NOTLAR

- 1 Eflâkî, *Menâbü'l-Ârifin*, ss. 107-118.
- 2 Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, Simurg, 2003, ss.18-36.
- 3 Ş. Barihüda Tanrıkorur, “Mevlevîye”, TDV İslam Ansiklopedisi, C.29, ss. 469.
- 4 <https://Semâzen.net/mucahidin-i-Mevlevîyye-alayi-sezai-kucuk/>
- 5 Sezai Küçük, a.g.e, s.5.
- 6 Ş. Barihüda Tanrıkorur, a.g.m., C: 29, s. 471.
- 7 <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kulhani-ali-dede>
- 8 Ahmet Nezihi Turan, XVI. Yüzyılda Ruha (Urfa) Sancağı, ŞURKAV Yay., Şanlıurfa 2005, s. 155.
- 9 Mahmut Karakaş, *Urfa'da Tasavvuf İzleri*, ŞURKAV Yayınları: 42, Ankara, 2017, s. 186.
- 10 İskender Pala, *Şairlerin Dilinden*, Ötügen Yayınları, 1997, s. 168.
- 11 Mustafa Kara, “Tekke” Maddesi, TDV İA, 40. Cilt, 2011, s. 370.
- 12 İlhan Palalı, “Urfa Mevlvihânesi ve Urfa'da Mevlevîlik”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası Mevlâna ve Mevlevîlik Sempozyumu*, Bildiriler II, 26-28 Ekim 2007, Şanlıurfa, ss. 373
- 13 A. Cihat Kürkçüoğlu, “Urfa Mevlvihânesi”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi, II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlvihâneler Kongresi*, Tebliğler, Konya, 1996, s. 304.
- 14 Rıdvaniye Vakfıyesi, Şanlıurfa Vakıflar Müdürlüğü Arşivi; A. Cihat Kürkçüoğlu, a.g.m, s. 304.
- 15 . Mahmut Karakaş, a.g.e., s. 187.
- 16 VGMA, Nr. 84, s. 28
- 17 Mahmut Karakaş, a.g.e., s. 191.
- 18 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A. MKT. NZD, 242/41.
- 19 205-2 nolu Urfa Şer'iyye Sicili Defteri B: 601,
- 20 Urfa Şer'i Mahkeme Sicilleri, Milli Kütüphane, Defter No. 227, Kayıt no: 427.
- 21 İlhan Palalı, a.g.b. ss. 371-377.
- 22 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A. MKT. NZD, 248 /68.
- 23 A. Cihat Kürkçüoğlu, a.g.b., s. 304.
- 24 Konya Mevlvihânesi Müze Arşivi, Dosya No: 50/3.
- 25 İlhan Palalı, a.g.b., ss. 371-377.
- 26 Hatice Tekin, 219 Numaralı Urfa Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyon Ve Değerlendirmesi (H. 1311-1312/M.1893-1895), Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 2019, s. 541.
- 27 İ. Burak Birecikli, 218 No'lu Urfa Şer'iyye Sicili Defteri Transkripsiyon ve Değerlendirme (H.1312-1317/M.1894-1899), Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 2004, ss.95-96.
- 28 İ. Burak Birecikli, a.g.t., s.141.
- 29 İ. Burak Birecikli, a.g.t., s.149.
- 30 İlhan Palalı, a.g.b., s.377.
- 31 Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi, Zarf nr. 68/45.
- 32 Sezai Küçük, a.g.e., ss.290-291.
- 33 Ş. Barihüda Tanrıkorur, “Urfa Mevlvihâne'si: XVIII. Yüzyılda Urfa'da Kurulan Mevlevî Tekkesi”, ŞURKAV Şanlıurfa Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 15, Ocak 2013, ss. 3-8.
- 34 A. Cihat Kürkçüoğlu, *Ruha'dan Ruha'ya 1780-1980*, Şanlıurfa Belediyesi Yay. Ankara 1990, s. 102.
- 35 Bilal Yıldız, “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Urfa Mevlevihanesi'nin Tamir ve Restorasyonu Çalışmaları (1859-1973)”, *Uluslararası Mevlâna ve Mevlevîlik Sempozyumu 26-28 Ekim 2007, Bildiriler-II*, Şanlıurfa, s. 75-93.; KMMHEA, zarf, 90-24.
- 36 Mahmut Karakaş, a.g.e., s. 193.
- 37 Mahmut Karakaş, “Şanlıurfa'da Mevlevîlik”, GAP Gezini Dergisi, Sayı. 2 Mart 2006, s.60.
- 38 Enver Karakeçili, *Hurûfât Defterlerine Göre 1690-1837 Tarihlerinde Rûha Kazası, (Vakıf Yapıları, Cemaatler, Meslek Grupları)*, Şanlıurfa: ŞURKAV Yayınları, 2017, s.199-200.
- 39 İlhan Palalı, a.g.m., s.378.
- 40 Ömer Tuğrul İnancer, “Mevlevî Mûsikîsi ve Semâ Âdâbı”, *Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, İstanbul 2002, s. 191.
- 41 Mehmet Özbek, “Şanlıurfa'da Halk Müziği”, GAP Gezini Dergisi, Sayı: 2, Şanlıurfa 2006. s. 28,
- 42 Osman Öksüzöğlü-M. Mercan Özkan, “Şanlıurfa Mevlvihânesi ve Şanlıurfa Mevlvihânesi'nde Yapılan Dinî Mûsikî İcralarının Lâ Dinî Mûsikî İcralarına Yansıması”, *Dünyada Mevlâna İzleri Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Konya 2010, ss. 395-411.
- 43 Hüseyin Akpınar, “Mevlevî Mûsikîsi ve Şanlıurfa Örneği”, *Uluslararası Mevlâna ve Mevlevîlik Sempozyumu, Bildiriler II*, Şanlıurfa, 26-28 Ekim 2007, ss. 215-218.
- 44 Osman Öksüzöğlü-M. Mercan Özkan, a.g.b., ss. 395-411.
- 45 Mehmet Kurtuluş, *Haftızasını Arayan Şehir*, Tila Yayınları, 2007, İstanbul, s. 98.
- 46 Osman Öksüzöğlü-M. Mercan Özkan, a.g.b., ss. 395-411.
- 47 Mehmet Emin Ertan, “Mevlevîliliğin Anadolu'ya Yayılması Bağlamında Şanlıurfa'da Mevlevîlik Hareketleri Günümüzdeki Hali ve Sosyal Etkinlikleri”, *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik Ulusal Sempozyumu (14-16 Aralık 2006)/Bildiriler*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, ss. 271-284, Konya 2007.
- 48 Kurtuluş, Mehmet, “Çağdaş Bir Nabi, Meçhul Bir Urfalı Şair: Kemal Edip Kürkçüoğlu”, *ŞURKAV Şanlıurfa Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 17, Eylül 2013, ss.25-37
- 49 Hüseyin Akpınar, a.g.b., ss. 215-218.
- 50 Celal Esad Arseven, Sanat Ansiklopedisi, Cilt III, MEB Yay, İstanbul 1966. ss. 1310-1313.
- 51 Bilal Yıldız, a.g.b., s. 75-93; BOA, MVL 757/57 4 Ra 1277/20 Eylül 1860.; BOA, EV. d. 16461 7 Ş 1275112 Mart 1859.
- 52 BOA, MVL 759/74: 19 Rabiülevvel 1278/24 Eylül 1861.; Bilal Yıldız, a.g.b., s. 75-93
- 53 KMMHEA, Zarf, 60-01-43.
- 54 KMMHEA, Zarf, 90-17.
- 55 KMMHEA, Zarf, 58-01-30.
- 56 KMMHEA, Zarf, 58-01-30.
- 57 KMMHEA, Zarf, 90-18.
- 58 KMMHEA, Zarf, 90-21.
- 59 KMMHEA, Zarf, 90-19.
- 60 KMMHEA, Zarf. 90-25.
- 61 Bilal Yıldız, a.g.b., s. 75-93.
- 62 Ş. Barihüda Tanrıkorur, a.g.m., ss. 3-8.
- 63 Ş. Barihüda Tanrıkorur, a.g.m., ss. 3-8.
- 64 Ziya Kazıcı, “Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Vakıfların Urfa'daki Hizmetleri”, *Şanlıurfa Güneydoğu Gazetesi*, 1-10 Haziran 1988 tarihli nüshaları.
- 65 Ziya Kazıcı, a.g.g.

S. Sabri Kürkçüoğlu

1957 yılında Şanlıurfa'da doğdu. İlk, orta ve lise tahsilini Şanlıurfa'da tamamladı. 1977'de Şanlıurfa Meslek Yüksekokulu'nu, 1986'da Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F İşletme Bölümü'nü bitirdi.

1976-1993 yılları arası Tarım Reformu Bölge Müdürlüğü ile Şanlıurfa Ziraat Fakültesi ve Şanlıurfa Valiliği'nde (ŞURKAV'da müdür) görev yaptı.

1993 yılında Harran Üniversitesi Şanlıurfa Meslek Yüksekokulu'na öğretim görevlisi olarak atandı. Üniversite'de 3 yıl Kültür Şube Müdürlüğünü, 3 yıl Kütüphane Dokümantasyon Daire Başkanlığını yürüttü. Şanlıurfa Meslek Yüksekokulu'nda 2009-2020 arası 11 yıl müdür yardımcılığı yaptı. 1996-2022 arası Harran Üniversitesi GAP Bölgesi El Sanatları Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü'nü yürüttü. 2022 yılında üniversiteden emekli oldu.

1996-2018 arasında ŞURKAV-Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Yönetim Kurulu Üyeliği yaptı. Birçok projenin hazırlanıp yürütülmesinde görev aldı.

Şanlıurfa Kültürel Miras (halk müziği, halk edebiyatı, gelenekler, mutfak kültürü, el sanatları) araştırmaları ile fotoğraf, grafik-tasarım, kültür ve turizm konuları çalışma alanlarıdır. Şanlıurfa kültürü ile ilgili, bazıları müşterek 29 kitap ile 100 makale ve bildirisi yayınlandı.

1992 yılında “ŞURKAV Kültür ve Sanat Ödülü”ne, 1996 yılında Folklor Araştırmaları Kurumu “Türk Folkloruna Hizmet Ödülü”ne, 2012 yılında Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı “Halk Bilimi Özel Ödülü”ne layık görüldü.

Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği (İLESAM), Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV), Folklor Araştırma Kurumu üyesidir. URFAM “Urfa Medeniyet Turizm Araştırma Merkezi” Başkanlığını yürütmektedir.

ISBN 978-605-85380-2-3